

ΑΚΤΙΝΕΣ

Έτος 37ον

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1974

Άριθ. 347

ΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΦΥΣΙΣ

Μία πελάτις μου, στην επιστροφή της από το Παρίσι, μου διηγήθηκε την ιστορία του τοκετού μιάς συγγενούς της. Είναι τής μόδας τώρα τελευταία να μεταθέτουν τον τοκετό στους οκτώμισυ μήνες, χωρίς σεβασμό στο όριο που έθεσε ο Θεός. Τόν περασμένο χρόνο έφθασε μιά καλή δόσις κινίνης, αλλά φέτος, έπειδή δεν έφερε το ποθούμενο αποτέλεσμα, μετέφεραν την έπίτοκο στην κλινική, έγιναν ενέσεις, νάρκωσις κι ακόμα δεν γνωρίζω ποία άλλη επέμβασις, και ή νεαρή μητέρα ζύπνησε πανευτυχής με ένα όμορφο μωρό. Την έπομένη ήταν στο σπίτι της έφοδιασμένη, χωρίς άμφιβολία, με τις συμβουλές του ίατρού της' έκαμε τόση πρόοδο ή έπιστήμη ώστε καθέναις πιά να έχη τόν κατάλογο με τις συμβουλές της. Η νέα λεχώ έδέχετο από την έπομένη έπισκέψεις όρθια ως τά μεσάνυχτα. Έξαφνα τής ήρθε μεγάλο ρίγος και φοβερός πόνος, τηλεφώνησαν άμέσως στον ίατρό, ό όποιος δεν είχε διαθέσιμο χρόνο για να έρθη γρήγορα, τις έδωσε μεγάλες δόσεις πενικιλίνης, αλλά ήταν αδύνατο να την έξετάση. Έπρεπε να γίνη νέα νάρκωσις και νέα επέμβασις. Έν τώ μεταξύ έγινε εξαγωγή ένός μεγάλου θρόμβου αίματος, και χάρις στα άντιβιοτικά έπεσε ό πυρετός και ή μητέρα αισθανόταν πολύ καλά, τόσο καλά που θέλησε να συνοδεύση τόν άνδρα της σε μία μεγάλη δεξίωσι' κατά την διάρκεια εκείνης

της θραδυάς κεραυνοβόλος αίμορραγία και κατεπέιγους εισαγωγή στην κλινική σε θάλαμο έπειγούσης ανάγκης' έγιναν μεταγγίσεις αίματος και άλλες βοήθειες και όλα τελείωσαν και πάλι καλά.

Διηγούμαι αυτή την ιστορία με θαυμασμό για τόν θάρρος και τόν ζήλο με τόν όποιο οι συνάδελφοί μου διεξάγουν καθημερινώς ήρωϊκές μάχες εναντίον του θανάτου' με έπιφύλαξι έν τούτοις γιατί οι άρρωστοι δεν μπορούν πάντοτε να καταλάβουν ποίο είναι εκείνο που ύπαγορεύει στον ίατρό την όποιαδήποτε στάσι του' αυτή ή μητέρα αισθάνεται για τόν μαιευτήρα της θαυμασμό κι' εύγνωμοσύνη, και δικαίως, αλλά αυτή ή ιστορία είναι χαρακτηριστική μιάς πνευματικής καταστάσεως, που εξαπλώνεται μέσα στο ίατρικό σώμα και στο κοινό, και πάνω σ' αυτή την πνευματική κατάστασι θα σκεφθούμε και θα όμιλήσωμε. Όσο ή ίατρική γίνεται ισχυρή, τόσο οι άρρωστοι πιστεύουν ότι χάρις σε κείνη μπορούν να παρακάμπτουν τις άπαιτήσεις της φύσεως.

Τά άντιβιοτικά, οι μεταγγίσεις αίματος κι' άλλες επέμβάσεις, έσωσαν πολλές φορές την ζωή αυτής της νέας γυναίκας, αλλά ή μοντέρνα νοοτροπία συνετέλεσε στο να έκτεθη έπανειλημμένως στον θάνατο. Στο μέλλον αυτή ή περιπέτεια θα καταστήση την νέα γυναίκα λιγώτερο άνθεκτική, από όσο θα συνέβαινε εάν έφερνε στον

κόσμο τὸ παιδί της μὲ φυσικὸ τρόπο, καὶ ἔμενε στὴν κλινικὴ ὅσο ἔπρεπε, καὶ μὲ τὶς θυσίες ποὺ ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὶς πρώτες ἡμέρες.

“Ὅποιος δοκιμάζει, ἔγραφε ὁ Montaigne, νὰ συντομεύσῃ ἐπιτακτικὰ τοὺς σωματικούς πόνους του, τοὺς προεκτείνει καὶ τοὺς πολλαπλασιάζει.

Ἡ ἴδια τάσις ἐμφανίζεται καὶ στὴν ψυχιατρικὴ, ἣ ὁποία ἐφοδιάστηκε μὲ νέα ὄπλα ποὺ δρῶν γρήγορα καὶ ἀποτελεσματικά· ἠλεκτροσόκ, ψυχοχειρουργικὴ, κοῦρα ἰσουλίνης κ.τ.λ., αἱ μέθοδοι αὐταὶ εἶναι πολύτιμοι, ἀνακούφισαν καὶ ἔδωσαν τὴν υγεία σὲ ἀπειράριθμους ἀρρώστους, μπροστὰ στοὺς ὁποίους πρὶν ἀπὸ χρόνια ἢ ἰατρικὴ στεκόταν χωρὶς ὄπλα. Ὁ πειρασμὸς ὅμως εὐρίσκεται στὴν ἀλόγιστη γενίκευσι αὐτῶν τῶν μεθόδων, εἶναι δὲ τόσο μεγάλος, ὥστε πολλὰ διορατικὰ πνεύματα, τόσο μέσα στὸ ἰατρικὸ σῶμα, ὅσο κι' ἔξω ἀπὸ αὐτό, ἔχουν ἐνδιαφερθῆ τὰ τελευταῖα χρόνια. Εἶναι γνωστὲς οἱ συζητήσεις ποὺ ἔγιναν πάνω στὴν χρῆσι τῆς ναρκοαναλύσεως ἀπὸ τὶς ἀστυνομίες ὅλου τοῦ κόσμου· πάνω σ' αὐτὸ μὲ ἐνημέρωσαν πολλοὶ δικαστικοὶ καθὼς καὶ διάφοροι ραδιοφωνικοὶ σταθμοί. Οἱ νευρολόγοι πίστευαν ὅτι ἔπρεπε νὰ καταδικασθῇ αὐτὴ ἡ μέθοδος, ποὺ εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸ πρὸς τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα. Ὁ Ἐμμανουὲλ Μουνιὲ μέσα στὸ θαυμάσιο ἄρθρο ποὺ δημοσίευσε λίγο πρὸ τοῦ θανάτου του στὸ περιοδικὸ «Πνεῦμα» κάνει λόγῳ γι' αὐτὸ τὸ θέμα· εἶναι ἀδύνατο νὰ ὀμιλήσω ἐδῶ μὲ λίγες γραμμὲς πάνω στὸ σοβαρὸ αὐτὸ πρόβλημα· ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ βρῆ τὸ ἐν λόγῳ περιοδικό. Μὲ ποῖο μέτρο, ρωτοῦσε ὁ Μουνιὲ, ὁ ἰατρὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ καταφεύγῃ σὲ μεθόδους ποὺ ἀλλοιώνουν σοβαρὰ τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα; Εἶναι ἡ περίπτωσις λευκοτομίας κι' ἄλλων ἐπεμβάσεων στὸν ἐγκέφαλο. Τέτοιες ἐπεμβάσεις εἶναι γιὰ πολλοὺς συναδέλφους ἀπαράδεκτες

γιατί τροποποιοῦν κατὰ ἓνα τελειωτικὸ τρόπο τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν διαγωγὴ τοῦ ἀρρώστου. Μιὰ ἀνάλογη φροντίδα καὶ σκέψι γιὰ τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸ πρὸς τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα, καταδικάζει τὴν θεραπεία τῶν choc στὴν ψυχιατρικὴ· ἐνῶ ἄλλοι γιατροὶ εἶναι ἐνθουσιασμένοι γιὰ τὶς ἀπέραντες καινούργιες δυνατότητες ποὺ τοὺς δίνουν αἱ νέα μέθοδοι, καὶ βλέπουν σ' αὐτὴ τὴν ἀντίθεσι ὑπολείμματα παλαιῶν προλήψεων.

❖ ❖ ❖

Σ' ὅλη τὴν ἱστορία της ἡ ἐπιστήμη ἔπρεπε νὰ ὑπερηγήσῃ παρόμοιες ἀντιδράσεις γιὰ νὰ δώσῃ στοὺς ἀνθρώπους τὶς ἀσύγκριτες εὐεργεσίες της. Ἀπὸ μέρους μου δὲν παραδέχομαι οὔτε τὴν μία οὔτε τὴν ἄλλη ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς ἀκρότητες. “Ὅταν σκεφθοῦμε πολὺ, βλέπομε ὅτι κάθε ἰατρικὴ πρᾶξις, ὅπως καὶ κάθε παιδαγωγικὴ ἐπέμβασις, ἐπιβάλλει μιὰ τροποποίησι τῆς προσωπικότητος, εἴτε ἔχω μιὰ ψυχοθεραπευτικὴ συνομιλία μὲ τὸν ἀρρωστὸ μου καθισμένος κοντὰ στὴ φωτιά, εἴτε κάνω ἐνέσεις θεραπευτικές, ἢ δίνω μαθήματα ἱστορίας πάνω στὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ κόσμου καὶ τὶς γεωλογικὲς περιόδους, φέρνω στὸν ἀρρωστὸ μου ἢ στὸν μαθητὴ μου νέα στοιχεῖα ποὺ θ' ἀλλάξουν τὶς πεποιθήσεις του, τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν κοινωνικὴ συμπεριφορὰ του. Ἐὰν καταδικάσωμε κάθε τι ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὴν προσωπικότητα, εἶναι σὰν νὰ καταδικάζωμε κάθε ἰατρικὴ καὶ τὴν ἴδια τὴν παιδεία. Ἡ γκάμα εἶναι ἀπίθανα προοδευτικὴ ἀπὸ τὴν πιὸ ἀπλὴ συνομιλία ὡς τὴν λευκοτομίαν· ἂν θελήσωμε νὰ χαράξωμε αὐστηρὰ ὄρια θὰ διαπράξωμε αὐθαίρεσις.

Ἀνάμεσα στὴν προσωπικότητα καὶ στὸ πρόσωπο ὑπάρχει μιὰ διαφορὰ ἱκανὴ νὰ διαφωτίσῃ τὴν συζήτησιν· ἡ προσωπικότης μας εἶναι κάτι τὸ κινητὸ, ἀπαρτίζεται ἀπὸ ροπὲς καὶ παράγοντες σωματικούς ποὺ ὀφείλομε στὴν κληρονομικότητά μας, ἀπαρτίζε-

ται όμως κι' από όλα όσα ζήσαμε και διδαχθήκαμε, από επιδράσεις που δεχθήκαμε, από ανθρώπους που συναντήσαμε στη ζωή μας, βιβλία που διαβάσαμε, ταινίες που είδαμε, κάθε ημέρα, ακόμα κι' αν ζούμε σ' ένα ξερημο νησί, ή προσωπικότης μας αλλάζει' ό,τι μένει άθικτο δέν είναι ή προσωπικότης, αλλά τὸ πρόσωπο, ό,τι είναι άναλλοίωτο σέ μᾶς και είδικό και μᾶς κάνει νά διαφέρουμε από τὰ ζῶα. Δέν είμαστε παρά ζῶα, εάν μᾶς λείψη ή έλευθερία τῆς έκλογῆς και ή συναίσθησις τῆς εϋθύνης, εάν μᾶς ἀφαιρέσουν τὸ δικαίωμα νά εκλέξουμε τὶς επιδράσεις που τροποποιούν τὴν προσωπικότητά μας και σέ τελευταία ἀνάλυσι τὸ δικαίωμα νά ὑπακούσωμε ἢ ὄχι στὸν Θεό. Εἶμαστε ἕνα πρόσωπο ὅταν αὐτὲς οἱ δυνατότητες και αὐτὰ τὰ δικαιώματα διαφυλαχθούν. Γι' αὐτό, ὅταν ὀμιλοῦμε γιά πρόσωπο και τὸν ὀφειλόμενο πρὸς αὐτό σεβασμό, δέν ὀμιλοῦμε γιά κάτι σωματικό, μᾶ γιά ὅ,τι εἶναι πνευματικό, τὴν ἠθική συνείδησι, τὴν ὑπευθυνότητα, και τὴν ἐλεύθερη ἐκλογή' ὁ ἱατρός που κάνει στὸν ἄρρωστό του μιά ἐνδοφλέβια ἔνεσι χωρὶς νά τοῦ δίνη καμιά ἐξήγησι γιά τὴν περίπτωσί του, οὔτε γιά τὰ ἀποτελέσματα τῆς θεραπείας, οὔτε τοὺς κινδύνους που διατρέχει, τὸν θεραπεύει σάν ἕνα ζῶο, σάν ἕνα ἀντικείμενο' ἐκεῖνος που πραγματοποιεῖ μιά ναρκοανάλυσι μὲ τὴν πλήρη συγκατάθεσι τοῦ ἀρρώστου του, ἀφοῦ προηγουμένως τοῦ ἐξήγησε ὅτι στὴν κατάστασι ὑπνώσεως μπορεί νά πῆ μυστικά που θά ἤθελε ν' ἀποσιωπήσῃ, αὐτὸς ὁ γιαντρός σέβεται τὸ πρόσωπο τοῦ ἀρρώστου του, τὸν ἀφησε ἐλεύθερο νά κρίνῃ, νά δεχθῇ τὴν ἐπέμβασι σάν μιά χάρη τοῦ Θεοῦ, ἢ νά τὴν ἀποκρούσῃ σάν ἕνα βιασμό τοῦ ἐνδόμυχου ἑαυτοῦ του.

"Ελαβα μέρος τελευταίως σὸ Anpency, σέ μιά ἱατρική συνάντησι τοῦ καθηγητοῦ Delore τῆς Λυών, ἀφιερωμένα στὰ προβλήματα σχέσεων ἱατρῶν και ἀρρώστων' ὁ καθηγητῆς De-

lore ἐτόνισε σάν συμπέρασμα, τὸ ὁποῖο ἔβγαине ἀπὸ τὶς μακρὲς συνομιλίες μας, ὅτι πρέπει νά δίνωμε στὸν ἄρρωστο ὅσο τὸ δυνατό περισσότερες ἐξηγήσεις πάνω στὴν ἀρρώστια του, και στὸν τρόπο τῆς θεραπείας του' αὐτὸ δίνει στὸν ἄνθρωπο τὸ αἶσθημα ὅτι τὸν ὑπολογίζουν σάν πρόσωπο, ὅτι ὁ ἱατρός ὑπολογίζει στὴν κρίσι, τὴν κατανόησι και τὴν προσωπική συγκατάθεσι τοῦ ἀρρώστου.

✧ ✧ ✧

Πιστεύω, λοιπόν, ὅτι ὁ σεβασμός πρὸς τὸ πρόσωπο δέν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν φύσι τῆς ἱατρικῆς ἐπεμβάσεως, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα μὲ τὸ ὁποῖο πραγματοποιήθηκε αὐτὴ ἢ ἐπέμβασις. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖο πρέπει νά μᾶς ἐμπνέει ὅποιαδήποτε κι' ἂν εἶναι ἢ τεχνική στὴν ὁποία καταφεύγομε, αὐτὸ τὸν σεβασμό πρὸς τὸ πρόσωπο, δέν εἶναι ἢ ἐπιστῆμη που μπορεί νά μᾶς τὸν δώσῃ. Ὁ ἄνθρωπος, λέγουν, δέν εἶναι παρά μιά σωρεία ἀτόμων, ὀργάνων, και κυττάρων, ἕνα παιχνίδι φαινομένων φυσικῶν, χημικῶν, και ψυχικῶν' γιαντὶ νά τὸν σεβαστοῦμε περισσότερο ἀπὸ ἕνα σκύλο;

Ἀπὸ πλευρᾶς καθαρῶς ἐπιστημονικῆς φαίνεται ὅτι τίποτα δέν ἀντιτίθεται στὶς ἐμπειρίες πάνω σέ ἀνθρώπινα ὄντα και στὸν τρόπο που ἐφέρθησαν πρὸς αὐτὰ στὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως τῶν ναζι' οἱ ἱατροὶ ἐν τούτοις στὴν Γερμανία και σέ ἄλλα κράτη, ὑπεστήριξαν θερμὰ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα πνευματικό ὄν, κι' ὄχι ἕνας ἀπλὸς μηχανισμός, κι' ὅτι ὁ ἱατρός δέν πρέπει νά ὀδηγῆται μόνο ἀπὸ τὴν ἐπιστῆμη κατὰ τὴν ἐπαγγελματική του δραστηριότητα.

Ἀπὸ ποῖον τότε θά ὀδηγηθῇ, εάν ὄχι ἀπὸ τὸν Θεό; Μερικοὶ θ' ἀπαντήσουν, ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο ἰδανικό του. Δέν ἀντιλέγω, ἀλλὰ θά καταλάβουν γρήγορα ὅτι αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινο ἰδανικό δέν εἶναι πειστικό ἐναντι μιάς ἐπιστημονικῆς ἀντιλήψεως, παρά μόνο μέσα στὰ μέτρα ὅπου συναντᾶ τὴν περὶ τοῦ ἀνθρώπου και τῆς φύσεως σύλληψι

μέσα στην θεία άποκάλυψη. Και ξαναγαυρίζομε στην Βίβλο, άντικείμενο της μελέτης μας. "Εναντι μιās τεχνικής ιατρικής που πολλαπλασιάζει τις ίσχυρες δόσεις, τις ένεσεις, και κάθε είδους έπεμβάσεις, όρθώνονται αί σχολαί τών φυσιοθεραπευτών, όμοιοπαθητικών, και νεοϊπποκρατικών" ή πρώτη τείνει να μάς δείξη την Φύσι σαί ένα κόσμο έχθρικό που πρέπει να χτυπηθί με όλα τα μέσα που διαθέτομε, οί δεύτεροι τούναντίον κρατούν την αίσθηση τών όργανικών δεσμών που ένώνουν τον άνθρωπο με την φύσι και την προτεραιότητα της ύγιεινης και μιās σωστής συμπεριφοράς της ζωής προς την παραδεδεγμένη θεραπευτική.

Σε πολλά σημεία αυτές οί άπόψεις συναντώνται με εκείνες της Βίβλου που άναπτύσσω εδώ, αλλά έξ αίτίας της άπουσίας μιās καθαρώς βιβλικής βάσεως παρουσιάζεται ο κίνδυνος να γίνη ή φύσις Θεός, και τότε ο νατουραλισμός γίνεται μιá θρησκεία πολυφανατική· πολλοί ίατροί, όπως κι' έγώ, είδαμε αυτούς τούς ανθρώπους να γίνονται σκλάβοι του δόγματός των. Άπό κεί πηγάζει ή φλογερή πολεμική έναντίον της επισήμου ιατρικής. Έδώ έμφανίζεται ένας καινούργιος έχθρικός κόσμος· μία έννεσι, μία χειρουργική επέμβασι, ένας πνευμοθώραξ, θεωρούνται παραβάσεις. Η έπιστημονική ιατρική τείνει να κάμη τον άνθρωπο ένα παθητικό όν, ή φυσιοθεραπευτική τον κάνει υπερβολικά ένεργητικό, σαν να πρόκειται να σωθί μόνος του, προσέχει πολυ την δίαιτά του, κάνει γυμναστική σαν να πρόκειται για ίεροτελεστία, και θεωρεί την ένσυνείδητη άναπνοή πανάκεια.

Οί δύο αυτές στάσεις εύρίσκονται μέσα στην ζωή γενικώς, αυτή του ήθικολόγου που συνθλίβεται κάτω άπο την φροντίδα της τελειότητας, τον φόβο μη πέση σε κάποιον λάθος, και

την συνεχή καταδίκη ένοχής που επιβάλλει στον έαυτό του, ακόμα κι' όταν τυχαίνη να είναι ο ίδιος τó θύμα. Κι' άπο την άλλη πλευρά μιá άλλη κατάσταση, πολυ διαδεδομένη στην εποχή μας, του άνευθύνου ανθρώπου, που περιμένει τα πάντα άπο τούς άλλους, και ιδίως άπο τó κράτος, να τον τρέφη, να τον περιποιηται, να τον διασκεδάξη, να μορφώνη τα παιδία του, να τακτοποιή όλη του την ζωή και να την άπαλλάσση άπο ύποχρεώσεις.

Γι' αυτή την παθητικότητα ή έπιστήμη είναι κατά ένα μέρος υπεύθυνη. Λέγω κατά ένα μέρος, γιατί ο ψυχολόγος βλέπει σ' αυτήν την στάσι ένα σύμπτωμα παλίμπαιδος, είναι ή στάσις του νηπίου που αρχίζει τó κλάμα όταν πεινά και περιμένει τó μητρικό στήθος να του έρθη τó στόμα.

Βλέπομε ότι υπάρχουν δύο θέσεις άκραίες και άντίθετες, οί όποιες πηγάζουν άπο την βαθειά άντίληψη που έχομε για την φύσι· οί μόν την περιφρονούν οί δε την υπερεκτιμούν, οί μόν την κακοποιούν και την βιάζουν με θράσος, οί άλλοι υποτάσσονται δουλικά, οί μόν προσυπογράφουν άπειράριθμα φάρμακα, οί άλλοι κανένα, οί μόν στερούνται άπο τις εύεργεσίες μιās ύγιεινης ζωής, οί δε άπο αυτές της ιατρικής επιστήμης.

Αυτές οί δύο θέσεις καταλήγουν σ' ένα περιορισμό της ανθρώπινης πληρότητας, και της έλευθερίας. Οί μόν γίνονται δέσμιοι αυτού του έξωτερικού και τεχνητού τρόπου συμπεριφοράς, άπο τον όποιο περιμένουν κάθε βοήθεια, κι' αυτοί όλο γίνονται περισσότερο· σκεφθίτε πόσοι υγιείς άνθρωποι σήμερα δέν μπορούν να κοιμηθούν παρά μόνο με ύπνωτικά φάρμακα. Οί άλλοι πάλι γίνονται σκλάβοι υπερβολικών φόβων.

Που είναι λοιπόν ή έλευθερία του ανθρώπου;

PAUL TOURNIER

Άπόδοσις: ΜΑΡΙΑ ΖΑΧΑΡΙΟΥ

ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

ΜΑΘΗΣΙΣ ΚΑΙ ΖΩΗ

Όλοι συμφωνοῦμεν ἐπὶ τῆς ἀνάγκης νὰ προσέξωμεν περισσότερο τὴν σχολικὴν ζωὴν τοῦ παιδιοῦ.

Ὁ διδάσκαλος εἶναι ὁ μέγας, ὁ ὁποῖος κατέχει ἐξουσίαν, ὁ ὁποῖος «τὰ ξέρει ὅλα» καὶ εἶναι περίπου παντοδύναμος εἰς τὰ μάτια τῶν παιδιῶν. Αὐτὴ ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ αὐτὸς ὁ θαυμασμὸς εἶναι μὲν ἀντικειμενικός, ἀλλ' ὁ μαθητὴς προσδίδει εἰς αὐτὸν μίαν ὅλως ἰδιάζουσαν σημασίαν «τῶπε ὁ δάσκαλος». Ἐπομένως δὲν χωρεῖ ἀμφισβήτησις. Ἡ βάσις τῆς σχέσεως παιδιοῦ-διδασκάλου εἶναι κατ' ἀρχὴν μᾶλλον συναισθηματικὴ. Κάθε ἔπαινος ἢ παρατήρησις, ἀμοιβὴ ἢ τιμωρία εἶναι ἐξεχούσης σημασίας διὰ τὸ παιδί, τονίζει ὁ Villars. Αὐτὴ ἡ στενὴ ἐξάρτησις ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄνευ κινδύνων, ἀμειβεται ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν δικαιοσύνην του. Ὁ διδάσκαλος δὲν εἶναι μόνον πηγὴ γνώσεων, εἶναι καὶ ὁ δίκαιος, ὁ ἱκανὸς νὰ ξεχνᾷ μίαν ἀδικίαν, ὁ τιμωρὸς χωρὶς πάθος. Τὰ παιδιὰ τὸν ἀναγνωρίζουν ὡς τὸν ἀληθινὸν ἀρχηγὸν τῆς ομάδος των, καὶ ἔτσι γίνεται παράγων ἐνοποιήσεως τῆς ομάδος.

Μετὰ ὅμως τὸ 9ον ἔτος τὸ παιδί κρίνει, λογικεύεται. Ἡ συναισθηματικότης δὲν κατέχει πλέον ὀλόκληρον τὸν ψυχισμόν, ἀλλὰ ἀφίνει μίαν θέσιν εἰς τὴν λογικοποίησιν, πὺν ἀναφαίνεται. Ἀρχίζει ἡ κρίσις τῆς πράξεως τοῦ διδασκάλου εἴτε τὸ θέλει εἴτε ὄχι. Ἡ συμμετοχὴ πλέον αὐτοῦ εἰς τὴν ομάδα δὲν εἶναι αὐτόματος. Προϋποθέτει τώρα μίαν ἀποδοχὴν τοῦ μεγάλου καὶ μίαν ἐπιθυμίαν συνεργασίας μετ' αὐτοῦ. Αἱ καλαὶ σχέσεις μετὰ διδασκοντος καὶ μαθητοῦ δημιουργοῦν κατάλληλον κλί-

μα διὰ νὰ ξεπερασοῦν αἱ δυσκολίαι τῆς ἐφηβείας. Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι καλλίτερα ἐὰν ἔχωμεν συμμετοχὴν τοῦ παιδιοῦ εἰς τὴν παιδαγωγικὴν πράξιν.

Μετὰ τὴν ἄσκησιν ἐξουσίας ὁ διδάσκων κυριαρχεῖ τῆς τάξεως χωρὶς νὰ ἐνσωματοῦται εἰς αὐτήν. Ἡ πρώτη ἀρετὴ τοῦ συστήματος αὐτοῦ εἶναι ἡ ὑπακοή. Ἐπακοὴ εἰς τὸν διδάσκαλον, διότι εἶναι ὁ διδάσκαλος, ὑπακοὴ εἰς τὸν κανόνα, διότι εἶναι ὁ κανὼν ὁ ὁποῖος συνελήφθη ἀπὸ τὸν μέγalon. Αὐτὴ ἡ πειθαρχία παρουσιάζει τὴν συνεχὴ πύειν τῆς ομάδος τῶν μεγάλων ἐπὶ τῶν παιδιῶν.

Αἱ τιμωρίαι καὶ ἀμοιβαὶ δημιουργοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς σχολικῆς ομάδος ἀληθινὰς κοινωνικὰς τάξεις. Τὴν τάξιν (τῶν elites) τῶν ἐκλεκτῶν, ἡ ὁποία διακρίνεται διὰ τὴν ἐργασίαν της καὶ τὴν διαγωγὴν της, τὴν τάξιν τῶν τιμωρημένων καὶ ἀποδοκιμαζομένων καὶ τὴν μεγάλην μᾶζαν ἡ ὁποία λιμνάζει εἰς τὴν παθητικὴν ὑπακοήν καὶ ἀδιαφορίαν. Πόσον ἐπικίνδυνος κατάστασις!

Ἐξ ἐπόψεως ψυχολογικῆς, ὡς ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως περὶ σχολικῆς ζωῆς, ἔχομεν τὸν φόβον, τὸν φόβον τῆς κατηγορίας καὶ τιμωρίας. Γνωρίζομεν τὸν τύπον τοῦ παιδιοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι διαρκῶς τιμωρημένον καὶ τὸ ὁποῖον τελικῶς εἶναι ἐκτὸς νόμου. Ἐὰν τὸ παιδί εἶναι περισσότερο ἐνᾶισθητον, ὁ φόβος τῆς ἀποτυχίας ἢ τιμωρίας ἐπιφέρει ἕνα εἶδος φυσικῆς ἢ πνευματικῆς παραλύσεως. Ἡ πειθαρχία λοιπὸν κινδυνεύει νὰ προκαλέσῃ ἀπροσαρμοσίαν. Ἡ ἀναρχία ἢ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς τὴν τάξιν μετὰ τὴν παραμι-

κράν ἀπουσίαν τοῦ δασκάλου, καθιστᾷ φανερόν τὸν τεχνητὸν καὶ προσωρινὸν χαρακτήρα μιᾶς τοιαύτης πειθαρχίας. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ καταργήσωμεν κάθε κύρωση εἰς τὴν τάξιν. Τὰ παιδιὰ δὲν εἶναι ἄγγελοι. Ὅσονδήποτε αἰσιόδοξοι καὶ ἂν εἴμεθα δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμεν ὠρισμένα ὄρια. Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν νὰ ἀποφύγωμεν τὸ πρόβλημα τῶν κυρώσεων. Δυνάμεθα ὅμως νὰ τὰς περιορίσωμεν εἰς τὸ ἐλάχιστον καὶ μόνον εἰς σοβαρὰς περιπτώσεις νὰ γίνεται χορήγισ αὐτῶν. Μὲ τὴν νέαν ἀντίληψιν περὶ παιδιοῦ, ἡ ἀληθινή, ἐσωτερική, ἐλευθερία τοῦ παιδιοῦ παρουσιάζεται ὡς παράγων τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτυχίας.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐλευθερία αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ ὠθῆται εἰς τὰ ἄκρα. Τὸ παιδαγωγικὸν πείραμα τοῦ Ἀμβούργου, ὅπου οἱ διδάσκαλοι ἐφήρμοσαν τὸ σύστημα ἀπολύτου ἐλευθερίας καὶ ἐκλογῆς τῶν μαθητῶν, ὠδήγησε τοὺς διδάσκοντας εἰς τὸν σταθμὸν πρώτων βοηθειῶν! Φυσικὰ ἀπέτυχεν. Εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν ὁ Ferrière ἀντιπάρεταξε τὴν διευθυνομένην ἐλευθερίαν. Εἶναι αἰσιόδοξος διὰ τὸ παιδί καὶ πιστεύει, ὅτι μόνον τοῦ αὐτοῦ θὰ αισθανθῆ τὴν ἀνάγκην μιᾶς τάξεως. Θὰ φθάσῃ ἔτσι εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐλευθέρας συγκαταθέσεως διὰ πειθαρχίαν. Ἄλλὰ εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν ἐξέλιξιν πρέπει νὰ βοηθηθῆ καὶ νὰ ὀδηγηθῆ ἀπὸ τὸν ἐκπαιδευτικὸν καὶ χάρις εἰς αὐτὸν ἡ σχολικὴ ὁμάς ἡμπορεῖ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν κοινωνικοποίησιν.

Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἡ ἀγγλοσαξωνικὴ ἀγωγή ἐφθασε εἰς παρόμοια συμπεράσματα μὲ τὸ πείραμα τῆς αὐτοκυβερνήσεως. Ἡ αὐτοδιοικήσις καὶ ἡ αὐτονομία τῶν μαθητῶν ὑποθέτει μίαν σταθερὰν συνεργασίαν μεταξὺ τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ παιδαγωγοῦ, ὁ ὁποῖος διατηρεῖ μίαν λειτουργίαν διευθύνσεως καὶ προσανατολισμοῦ.

Ἡ ἐλευθερία εἶναι μία κοινωνικὴ ἀνάγκη καὶ ἐνέχει τὴν συνειδησιν τῆς εὐθύνης. Ἐνα τέτοιο σύστημα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῆ ἀμέσως, ἀ π α ι τ ε ἰ μ ἰ α ν π ρ ο ο δ ε υ τ ι κ ῆ ν μ ῦ σ ι ν. Ἡ μ ῦ η σ ι ς α ὐ τ ῆ ἡ μ π ο ρ ε ἰ ν' ἀρχίσῃ μὲ τὸ παιχνίδι καὶ νὰ συνεχισθῆ εἰς τὴν καθαρὰν σχολικὴν ζωὴν. Μὲ

τὴν αὐτοδιοίκησιν ἀναπτύσσεται εἰς τὸ παιδί μία αὐτοκυριαρχία σώματος καὶ πνεύματος καὶ μία αὐτοπειθαρχία. Οἱ μαθηταὶ ἀποκοτῶν τὴν συνήθειαν νὰ ὑποτάσσονται εἰς τοὺς νόμους τοὺς ὁποῖους ἔχουν ἀποδεχθῆ καὶ εἰς τοὺς ἀρχηγούς τοὺς ὁποῖους ἔχουν ἀναγνωρίσει. Ἐπὶ τὰς συνθήκας αὐτὰς οἱ ἀρχηγοὶ ἀναπτύσσονται ταχέως καὶ μαθητεύουν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς εὐθύνης. Ἡ ὁμάς μεταβάλλεται καὶ αὐτή. Ἀρχίζει νὰ δημιουργηθῆτ ἓνα πραγματικὸν ὁμαδικὸν πνεῦμα καὶ τὰ μέλη τῆς ἀρχίζουν νὰ ἀποκοτῶν συνειδησιν τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀλληλεγγύης. Εἰς ὅλα τὰ παιδιὰ γεννᾶται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἓνα κοινωνικὸν συναίσθημα. Τὸ παιδί ἀπὸ τὴν λογικὴν ὑποταγὴν π ρ ο χ ω ρ ε ἰ ε ἰ ς τ ῆ ν ἀ ν α ζ ῆ τ ῆ σ ι ν ὑ π ε υ θ ὺ ν ο υ π ρ ο ω τ ο β ο υ λ ῖ α ς. Ἡ προσωπικὴ πρόδος ὠφελεῖ τὴν ὁμάδα καὶ τὸ ἀνέβασμα τῆς κοινωνικοποιήσεως τῆς ὁμάδος ὠφελεῖ τὸ ἄτομον.

✧ ✧ ✧

Ὁ ἐπόμενος παράγων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ φαινομένου τῆς σχολικῆς ἀγωγῆς εἶναι ἡ διδακτικὴ πρᾶξις.

Ὁ ἄσκαὸν τὴν διδακτικὴν πρᾶξιν ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ εἰς ποῖον ἀπευθύνεται. Δυστυχῶς δὲν ὑπολογίζομεν πάντοτε εἰς ποῖον ἀπευθυνόμεθα, δὲν ὑπολογίζομεν τὴν προοδευτικὴν ἐξέλιξιν τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον τοῦτο δύναται νὰ σκέπτεται. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ὁ διανοητικὸς κόσμος τοῦ παιδιοῦ βαδίζει πρὸς τὴν λογικοποίησιν κατὰ τρόπον συστηματικόν. Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι σπουδαῖον εἰς τὴν διδακτικὴν πρᾶξιν καὶ τὸ ὁποῖον μᾶς προσφέρει τὸ ἐνεργητικὸν σχολεῖον εἶναι ἡ ἀντίληψις ὅτι ὅλη ἡ διδακτικὴ πρᾶξις πρέπει νὰ ἐξελισσεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ καταστήσῃ ἱκανὸν τὸ παιδί ν' ἀνακαλύπτῃ ἀφ' ἑαυτοῦ. Αὕτῃ εἶναι ἡ ἀντίληψις τῆς αὐτοανακαλύψεως. Ἐὰν ὁ μαθητὴς παρακολουθῆ τὸ μάθημα παθητικά, αὐτὸ δὲν θὰ ἔχῃ παιδευτικὴν ἀξίαν δι' αὐτόν. Ἡ θέσις τοῦ διδάσκοντος εἶναι ἡ θέσις τοῦ προσώπου ἐκείνου τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ τὸ παιδί πρὸς τὴν αὐτοανάλυσιν. Τὰ κα-

λύτερα παιχνίδια δὲν εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εὐρίσκει ἔτοιμα τὸ παιδί, ἀλλ' ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα χρειάζεται νὰ κἀνη κάτι διὰ νὰ τὰ θέσῃ εἰς κίνησιν. Ἔτσι καὶ ἡ παιδαγωγικὴ πρᾶξις τῆς διδασκαλίας εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία βοηθεῖ τὸ παιδί νὰ ἀνακαλύπτῃ ὠρισμένας ἀρχὰς καὶ ἀποτελέσματα. Βεβαίως θὰ ἔχη τὸ παιδί μίαν προηγουμένην γνῶσιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ προχωρήσῃ εἰς μίαν νέαν, ἀλλὰ θὰ εἶναι εἰς θέσιν καὶ μόνον του νὰ προχωρή. Ὅπως ἀναφέρει ὁ Claparède κάθε μάθημα θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἀπάντησις εἰς ἓνα ἐρωτήματα. Ἐγὼ πρῶτος πρέπει νὰ θέσω τὰ ἐρωτήματα καὶ ἐν συνεχείᾳ θὰ ἐκμαιεύσω τὰ ἐρωτήματα ἀπὸ τὸ παιδί, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ μάθημα θὰ εἶναι μία ἀπάντησις. Ἄλλως δίδω τροφήν εἰς ἓνα, ὁ ὁποῖος δὲν πεινᾷ.

Θὰ ξεκινήσω λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχήν: Τοποθέτησις πρῶτον τῶν ἐρωτήματος καὶ ἔπειτα ἰκανοποιητικὴ ἀπάντησις εἰς αὐτό. Αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ ἢ ὁποία θὰ διέτῃ τὴν διδασκαλίαν. Μετὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν θὰ ἔχω ὑπ' ὄψιν μου ὅτι βεβαίως θὰ ἔχωμεν ὁμαδικὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ πρέπει παραλλήλως νὰ γίνεται καὶ ἑξατομίκευσις, δηλ. διδασκαλία ἀνάλογος πρὸς τὰς ἀνάγκας ἐκάστου μαθητοῦ. Τὸ πρόβλημα ὁμοῦ τὸ ὁποῖον δημιουργεῖται εἶναι, ἂν ὁ διδάσκαλος θὰ ἔχη χρόνον διὰ τὴν ἑξατομίκευσιν. Πράγματι εἶναι δυσχερὴς ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἑξατομικεύσεως, ἀλλὰ εἶναι καὶ ἀναγκαῖα. Εἶναι δύσκολον ὅταν ὑπάρχουν πολλὰ παιδιὰ μέσα εἰς τὴν τάξιν, ἀλλὰ πάντως ἡ ὁμαδικὴ διδασκαλία εἶναι ἀτελής ὅταν δὲν ὑπάρχη ἔστω καὶ μία ἐρώτησις εἰς ἀτομικὴν συνάντησιν.

Ἡ διδακτικὴ πρᾶξις θὰ πρέπει γενικῶς νὰ ἔχη ἓνα ἀντικειμενικὸν σκοπὸν, τὸ πῶς θὰ βοηθήσῃ τὴν ζωὴν τοῦ παιδιοῦ. Εἴτε ἱστορίαν κἀνω, εἴτε μαθηματικά, εἴτε τεχνικὰ μαθήματα θὰ πρέπει νὰ κοιτάζω πῶς θὰ βοηθήσῃ τὸ παιδί εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Πολλοὶ φοιτῆται σήμερον ἐκπλήσσονται πρὸ τῆς ζωῆς, διότι δὲν εἶναι ἔτοιμοι νὰ καταστρώσουν ἓνα στοιχειῶδες σχέδιον διὰ τὴν ζωὴν καὶ τοῦτο διότι δὲν

ἔμαθαν πῶς νὰ πάρουν μίαν ἀγωγὴν ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ διὰ τὴν ζωὴν.

Ἡ ἰκανότης καταστρώσεως σχεδίου εἶναι δεῖγμα ἀνθρώπου ποῦ ὀρμάζει. Ἐνῶ δεῖγμα ἀτελεστάτης ἀγωγῆς εἶναι ἡ ἀδυναμία καταστρώσεως σχεδίου ἢ ἡ ἀδυναμία ἐφαρμογῆς σχεδίου τὸ ὁποῖον ἐπετεύχθη νὰ καταστρωθῇ. Δὲν διδομεν ἀγωγὴν διὰ τὴν ζωὴν ἐὰν δὲν καταστῆσωμεν ἱκανὰ τὰ παιδιὰ μὰς δι' αὐτὴν.

Εἰς τὴν διδακτικὴν πρᾶξιν θὰ πρέπει νὰ δοθῇ ἐρμηνεῖα τῶν γεγονότων τῆς καθημερινῆς ζωῆς μέσῳ τῆς διδασκαλίας καὶ κατόπιν νὰ γίνῃ ἡ σύνδεσις τῆς διανοίας μετὰ τὴν αἰσθητικότητα δηλ. μετὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὀραίου καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ γίνῃ ἡ σύνδεσις μετὰ τὴν δραστηριότητα. Τὸ παιδί δηλ. μαθαίνει, ἀξιολογεῖ, ἐκτιμᾷ κάτι ὀραῖον, κάτι καλὸν καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐργάζεται, δρᾷ, κἀμνει σχέδια. Αὐτὸ θὰ τὸ μάθῃ τὸ παιδί εἴτε πρόκειται περὶ χειροτεχνίας εἴτε περὶ ξένης γλώσσης. Αὐτὸ θὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ζωῆς, δηλ. θὰ ὠθήσῃ τὸ παιδί νὰ εἰσέλθῃ βαθύτερον εἰς τὸ νόημα τῆς ζωῆς.

Ἐπάρχει ὁμοῦ μία ἐπιφύλαξις εἰς τὴν διδακτικὴν πρᾶξιν καὶ αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὰ ὄρια τῆς παιδικῆς διανοίας. Πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ παιδί ἀντιλαμβάνεται πολὺν περισσότερον τὸ παρὸν ἀπὸ τὸ παρελθόν. Ἐπομένως θὰ ξεκινήσωμεν ἀπὸ τὸ παρὸν, ἂν θέλωμεν νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὸ παρελθόν καὶ νὰ τὸ ἀξιολογήσωμεν χάριν τοῦ παρόντος, ἄλλως θὰ λέγωμεν συνεχῶς «οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι» καὶ τὰ παιδιὰ θὰ παπαγαλίζουν μερικὰς ἐκφράσεις καταλλήλους διὰ τὰς ἀνευ περιεχομένου συχνάκις ἐκθέσεις των.

Τὸ μάθημα δίδει μίαν ὄψιν καὶ ταυτοχρόνως ἓνα προσανατολισμὸν πρὸς ἓνα σημεῖον. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἔχω ὑπ' ὄψιν μου δύο πράγματα: Νὰ συνδέω πάντοτε τὸ μάθημα μετὰ τὴν ζωὴν, ἔστω καὶ ἂν διδάσκω τὰ εἰς -μι ρήματα. Ἐνας καλὸς φιλόλογος δύναται νὰ τοποθετήσῃ τὸ θέμα ἐμφανίζων εἰς τὸ κείμενον τὴν γλωσσικὴν ἀξίαν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ρημάτων. Ἄλλως τὰ ρήματα αὐτὰ γίνονται βάρος. Φυσικὰ δὲν συμβαίνει κάθε φορὰν νὰ λέ-

γω εἰς τὸ παιδί: «ξέρετε αὐτὸ δένεται μὲ τὴν ζωήν...».

Μοιραίως τὸ παιδί διατίθεται δυσμενῶς πρὸς τὸ μάθημα, διότι τὸ μάθημα γίνετα ἀναλυτικῶς, ἐνῶ ὅλοι ἐπιθυμοῦμεν νὰ συλλάβωμεν τὸ συνθετικὸ νόημα. Καλὴ ἢ ἀνάλυσις, ἀλλὰ ἡ ἐρώτησις εἶναι τὸ πού θὰ φθάσωμεν. Ἰδιαιτέρως διὰ τὸ παιδί ἡ ἀνάλυσις εἶναι κουραστικὴ καὶ δυσχεραίνει τὴν προσαρμογὴν του ἢ ὁποία δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῆ χωρὶς νὰ βλέπῃ καὶ τὴν συνόλην εἰκόνα.

Λέγεται διὰ τὸν στρατάρχη Μονγκόμερον ὅτι εἶχεν ὡς ἀρχὴν πρὸ ἐκάστης ἐπιχειρήσεως νὰ καλῆ τοὺς ἀξιωματικούς του καὶ νὰ ἐρμηνεύῃ εἰς αὐτοὺς ὅλην τὴν κίνησιν τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ κάνῃ, ὥστε ἕκαστος νὰ ἔχῃ κατὰ νοῦν ὅτι ἡ μεμονωμένη κίνησις τὴν ὁποίαν εἶχον ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ κάνουν, ἀπετέλει μέρος μιᾶς γενικωτέρας κινήσεως τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν εἶχεν ἐπιτυχίας. Φυσικὰ τὸ τοιοῦτον εἶναι ἐπικίνδυνον, διότι διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ συμμετεῖχον εἰς μυστικὰ σχέδια πιθανὸν καὶ ἀνάξια πρόσωπα. Τὸ ἐπικίνδυνον δυνατὸν νὰ ἀφορᾷ τὸν στρατόν, ἀλλ' ἐδῶ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀνάγκη νὰ ἐμφανίζωμεν τὴν συνόλην ἐργασίαν πού θὰ δώσῃ μίαν συνόλην εἰκόνα.

Μᾶς χρειάζεται τὸ καθολικόν, τὸ Global. Τότε κερδίζομεν τόσον τὸ ἐνδιαφέρον ὅσον καὶ τὴν προσπάθειαν τοῦ παιδιοῦ, ἀφοῦ μανθάνῃ νὰ μὴ ὑποτάσσεται παθητικῶς εἰς τὰ ἀναλυτικὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ νὰ τὰ χρησιμοποιῆ διὰ μίαν καινούργιαν σύνθεσιν. Φεύγομεν συνεπῶς ἀπὸ τὴν παθητικὴν διδασκαλίαν καὶ εἰσερχόμεθα εἰς τὴν

διδασκαλίαν τῶν ἐνδιαφερόντων καὶ τῆς προσπαθείας, πρᾶγμα πολὺ ἐλκυστικὸν διὰ τὰ φυσιολογικὰ παιδιὰ.

Μία σοβαρὰ προϋπόθεσις διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς διδακτικῆς πράξεως εἶναι, ὅταν ἡ διδασκαλία προχωρῆ ἀπὸ τὴν κατ' αἰσθησιν εἰς τὴν ἀφαιρετικὴν. Τὸ μάθημα συνεπῶς θὰ ἔχῃ τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ:

1) Θὰ σέβεται τὴν ἀληθινὴν δραστηριότητα τοῦ παιδιοῦ. Διὰ τοῦτο τὸ μάθημα πρέπει νὰ προχωρῆ ἀπὸ τὸ συγκεκριμένον πρὸς τὸ ἀφηρημένον. Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τοὺς βασικοὺς κανόνας τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ.

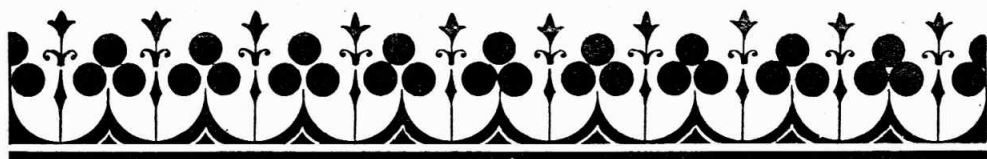
2) Θὰ σέβεται τὰς ἐπεξεργασίας τὰς ὁποίας κάνει ἡ παιδικὴ σκέψις. Ἀπὸ τὴν σύνθεσιν θὰ περάσωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν εἰς τὴν σύνθεσιν.

3) Θὰ σέβεται τὰς ἐνότητες τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας: Πρὶν ἀρχίσωμεν τὸ νέον μάθημα, θὰ ἀνατρέχωμεν εἰς τὸ προηγουμένον. Αὐτὰ θὰ τὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν τῶν οἱ μορφωμένοι ἰδίως γονεῖς καὶ θὰ τὰ περὶμένουν ἀπὸ ἕνα σύγχρονον σχολεῖον. Διὰ νὰ γίνον καὶ αὐτοὶ συνδιαμορφωταὶ εἰς τὴν παιδείαν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

Ἄς μὴν ξεχνᾶμε τὸν σκοπὸν μας: Νὰ μάθῃ τὸ παιδί, θὰ εἰπῆ νὰ ἀνακαλύψῃ κάτι νέον καὶ νὰ τὸ ἐντάξῃ εἰς τὰ μέχρη τοῦδε γνωστά του καὶ νὰ προχωρῆ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, νὰ μάθῃ εἰς τὸ τέλος τί ἔχει ἀξίαν καὶ τί δὲν ἔχει.

Καὶ ἐπομένως νὰ διαλέγῃ τὸ ἄξιον καὶ νὰ ἀπορρίπτῃ τὸ ἀνάξιον.

A. A. A.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ Η ΒΙΒΛΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Β'

Ἡ Βίβλος εἶναι σαφῆς καὶ κατηγορηματικὴ στὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει γι' αὐτὴν καμμία τεχνικὴ, καμμία μέθοδος, καμμία θρησκευτικὴ πρακτικὴ, καμμία ἀσκησης ποὺ θὰ μπορούσε ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν κατάστασι πρὸ τῆς πτώσεως καὶ νὰ περάσῃ πέρα ἀπὸ τὴ ρῆξι. Ἡ νοσταλγία μας γιὰ ἀρμονία, τελειότητα, ἀνταπόδοσι, συναντᾷ ἐκεῖ ἓνα ἀνυπέρθλητο ἐμπόδιο. Ἡ Βίβλος δὲν λέγει τίποτε γι' αὐτὸ ποὺ συνέβη πρὸ τῆς πτώσεως καὶ δὲν ἀπαντᾷ στις ἐρωτήσεις μας. Ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία ποὺ γνωρίζομε εἶναι ἀποκλειστικῶς ἡ ἱστορία τῆς πτώσεως σημειωμένη ἀπὸ τὴν ἀσθένεια. Ὑπάρχει ἓνα ὄριο ποὺ μᾶς ἔχει δοθῆ καὶ δὲν μπορούμε νὰ τὸ ὑπερβούμε. Τὸ πᾶν σὲ μᾶς βιώνεται σ' αὐτὸ ποὺ ὁ Notker de Saint-Gall τραγουδῆσε: «Media in vita, in morte sumus», καὶ ποὺ ὁ Λούθηρος ἐπανέλαβε: «Στὴ μέση τῆς ζωῆς, μᾶς ἔχει ἀγκαλιασμένους ὁ θάνατος».

Τὸ θέμα μας περιορίζεται λοιπὸν ἀπὸ τὴ θεολογικὴ ἀποψι. Δὲν μπορεῖ νὰ κατανουθεθῆ μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι θὰ ὑπῆρχε ἐγγενῆς δυνατότης στὸν ἄνθρωπο ποὺ θὰ τὴν ὀνομάζαμε «πνευματικὴ δυνατότητα» χάρις στὴν ἀνάπτυξι τῆς ὁποίας θὰ μπορούσε νὰ ἐπιστρέψῃ σὲ κατάστασι προηγουμένη ἀπὸ ἐκείνη τῆς διακοπῆς σχέσεως, γιὰ νὰ εὕρῃ ἐκεῖ μίαν κατάστασι ἀρίστης υἰείας. Δὲν ἔχομε μίαν τέτοια δυνατότητα, ἡ ὁποία, ὠθουμένη ἀρκετὰ μακριά, θὰ μᾶς ἐπέτρεπε νὰ διαπεράσωμε τὸ τεῖχος τῆς σαρκὸς καὶ τῆς ἀσθενείας, ὅπως τὰ σημερινὰ ἀεροπλάνια διαπερνοῦν τὸ τεῖχος τοῦ

ἤχου. Δὲν πρόκειται ἐδῶ νὰ ἀρνηθοῦμε στὸν ἄνθρωπο τῆς διακοπῆς σχέσεως δυνατότητες σὲ ὅλα τὰ πεδία, ν' ἀναπτύξῃ θαυμάσια πράγματα στὸ ἐπιστημονικὸ πεδίο, στὴν τέχνη, στὴν πολιτικὴ, στὴν τεχνικὴ, ἀκόμη καὶ στὴ θρησκεία. Ἀλλὰ ὅλες αὐτὲς οἱ δυνατότητες, σὲ καλῦτερες περιπτώσεις, εἶναι τὰ ὑπόλοιπα μιᾶς χαμένης καταστάσεως καὶ εἶναι σημαδεμένα μὲ τὴ σφραγίδα τῆς διακοπῆς σχέσεως.

Αὐτὸ ἐμφανίζεται στὸ φῶς τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ στοὺς καλύτερους καρπούς, ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψι τῆς διασπάσεως τοῦ ἀτόμου ποὺ δημιούργησε τὴν ἀτομικὴ βόμβα μέχρι ἑνὸς κινηματογραφικοῦ ἀριστουργήματος ὅπως τὰ «Φῶτα τῆς ράμπας» ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεχύνονται σὰν ἰδρώτας οἱ ἀγωνίες καὶ ἡ ἀπελπισία τοῦ δημιουργοῦ του. Αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὴ θρησκευτικότητα, ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν πνευματικότητα. Σὰς ἀναφέρω δύο κλασσικὰ παραδείγματα τῆς Ἀγ. Γραφῆς: Πρῶτα τὸν νεαρὸ πλούσιο ποὺ πλησιάζοντας τὸν Κύριο μπορούσε νὰ τοῦ εἰπῆ μιλώντας γιὰ τὶς δέκα ἐντολές: «Πάντα ταῦτα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου» καὶ λέγεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς τὸν ἀγάπησε μόλις τὸν ἀντίκρουσε. Ἀλλὰ, ἀκριβῶς γι' αὐτὴ τὴν ἀγάπη, τὸν ὑπέβαλε σὲ δοκιμασία καὶ στὴν πρώτη δοκιμασία ποὺ τὸν ὑπέβαλε τὸ ὄνειρο νὰ ἐπανασυνδεθοῦν οἱ διακοπείσες σχέσεις καταρρέει οἰκτρά. Τὸ δεύτερο κλασσικὸ παράδειγμα εἶναι ὁ Νικόδημος, ἄνθρωπος ποὺ συνεκέντρωνε ὅλα ὅσα ἓνας ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ συγκεντρώσῃ, ὅλα ὅσα μπορεῖ νὰ ἀναπτύξῃ, νὰ ἀποκτήσῃ κατ' ὀρθωσὲ νὰ εἶναι μίαν

ἀπὸ τὶς κορυφές μεταξύ τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος ἀπὸ τοὺς πρώτους μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τῆς πολιτικῆς, προσωπικότης πρώτου βαθμοῦ μεταξύ τῶν θρησκευτικῶν ἡγετῶν. Ὁ Ἰησοῦς χρειάστηκε νὰ τοῦ εἰπῆ: «Μὴ ἐκπλήττεσαι πού σέ σένα εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ εἰπῶ: Πρέπει νὰ ἀναγεννηθῆς ἐκ νέου ἐάν θέλῃς νὰ εἰσελθῆς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» καὶ ἡ λέξις «ἀνά» πού μεταχειρίζεται ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἡ λέξις «ἄνωθεν» πού σημαίνει τόσον «ἐκ νέου» ὅσον καὶ «ἐκ τῶν ἄνω». Ὁ Ἰησοῦς γίνεται ἀκόμη σαφέστερος ὑπενθυμίζει στὸν Νικόδημο ὅτι, αὐτὸ πού ἐγενήθη ἀπὸ τὴν σάρκα — καὶ ἐννοοῦμε τώρα αὐτὸν τὸν ὄρο μὲ τὴν ἐννοια μὲ τὴν ὁποία χρησιμοποιοῦται στὴ Βίβλο καὶ ὄχι μὲ τὶς παραμορφώσεις πού συνηθίζομε — παραμένει σὰρξ καί, ὅ,τιδήποτε καὶ ἂν κάνωμε, μένει σὰρξ, ἐνῶ αὐτὸ πού ἐγενήθη ἀπὸ τὸ πνεῦμα παραμένει πνεῦμα.

Δὲν ὑπάρχει, σύμφωνα μὲ τὴ Βίβλο, κατ' εὐθείαν ἐπιστροφή στὴν ἁρμονία ἐάν τὸ ἰσχυρίζομαστε αὐτό, τὸ κάνομε ἐπιμένοντας στὸ γεγονὸς ὅτι δὲν πρόκειται ἐδῶ περὶ ἠθικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ μηδενισμοῦ οὔτε ἀκόμη γιὰ ἓνα εἶδος μαζοχισμοῦ πού θὰ ἠρέσκετο στὴν αὐτοπεριφρόνησι, ἀλλὰ τὸ κάνομε μὲ τὴν ταπεινώσι αὐτοῦ τοῦ βιβλικοῦ ὁράματος γιὰ τὸν ἄνθρωπο πού μᾶς ἐπιβάλλεται στὸ φῶς τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Δεχόμεστε νὰ μᾶς θεωροῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Ὅταν ὁ Ἰησοῦς λέγῃ στὸ Νικόδημο, ὅτι πρέπει νὰ γεννηθῆ ἐκ τῶν ἄνω ἢ ἐκ νέου, δὲν τοῦ δίδει ἐντολή, δὲν τὸν ἐξορκίζει, δὲν τοῦ δίδει ἓνα ἰδεῶδες, ἀλλὰ ἐξαγγέλλει ἓνα γεγονός, τοῦ ὁποίου Αὐτός, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, εἶναι συγχρόνως ἡ ἐγγύησι καὶ ἡ δυνατότης. Αὐτός ξεπερνᾷ τὰ ὄρια, ἀλλὰ ἐμείς, ἀπὸ τὸ μέρος μας, ὀφείλομε ν' ἀναγνωρίζομε αὐτὰ τὰ ὄρια.

Στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ πρᾶγματι ἐμφανίζεται μία καινούργια γραμμὴ πού τρέχει σὰν κόκκινη κλωστή διὰ μέσου τῆς Π. Διαθήκης, σὰν ὑπόσχεσις τοῦ Μεσσία καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού στὴν Καινὴ Διαθήκῃ ἐκφρά-

ζεται μὲ τὸν ὄρο Πνεῦμα. Πρέπει νὰ ἀπομακρύνωμε μία παρανόησι, διότι ἀφορᾷ ἀκριβῶς τὸν ἄνθρωπο στὴν ὀλότητά του, ὄχι ἓνα μέρος τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπο σὶς τρεῖς του διαστάσεις. Ἡ ἀντίθεσις, μπροστὰ στὴν ὁποία μᾶς θέτει ἡ Βίβλος, δὲν εἶναι μιᾶς τριχοτομικῆς ἀνθρωπολογίας ὅπου τὸ πνεῦμα, ἀνώτερο μέρος, θ' ἀντιτίθετο στὸ σῶμα, στὴν ὕλη, κατώτερο μέρος, ἀντίθεσι πού θὰ ἔκανε αὐτὴ τὴν πνευματικὴ ζωὴ ἀνώτερη, ἀντίθετη ἀπὸ τὴν ἐνστικτώδη καὶ κατώτερη ὀργανικὴ ζωὴ. Ἀλλὰ ἡ ἀντίθεσις μπροστὰ στὴν ὁποία μᾶς θέτει ἡ Βίβλος εἶναι ἐκείνη μεταξύ τῆς ζωῆς ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρώπου πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ «σάρκα» καὶ τῆς ζωῆς ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρώπου πάλι πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ «πνεῦμα», σὰν τοῦ ἀνθρώπου πού προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ πηγαινέι σ' Αὐτόν.

Εἶναι σημαντικό νὰ κάνωμε αὐτὴ τὴν ὀρολογικὴ διάκρισι, διότι ὁ ὄρος «πνευματικός» καθὼς παρατηρήσαμε, εἶναι συνεχῆς πηγὴ συγχύσεως καὶ πλάνης. Ἡ γερμανικὴ γλῶσσα, γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν πραγματικότητα, διαθέτει δύο ἐκφράσεις πού ἐπιτρέπουν ἀκριβέστερη καὶ σαφέστερη διάκρισι αὐτοῦ πού συχνὰ συγχέομε, «geistig» καὶ «geistlich». Ὁ ὄρος «geistig» χαρακτηρίζει ἓνα σύνολο ἰδιαίτερον φαινομένων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως παραλλήλων μὲ τὰ βιολογικά, τὰ ψυχικά καὶ τὰ κοινωνικά, ἐνῶ ὁ ὄρος «geistlich» εἶναι τὸ σύνολο τοῦ ἀνθρώπου στὴ σχέσι του μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Τὸ πνεῦμα λοιπόν, εἶναι ὁ ὄρος πού δείχνει τὴν ἀποκατάστασι ἐν Χριστῷ τῆς ἐνότητος πού δημιούργησε καὶ θέλησε ὁ Θεός, ὅπου δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ ὑπάρχῃ ἐν ἑαυτῷ καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ γίνεται ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἀ π ο κ α τ α σ τ α θ έ ν τ ο ς τ ρ ι γ ῶ ν ο υ, ὄχι ἓνα ἀγγελικὸ ὄν, ἀλλὰ πραγματικὰ ἀνθρώπινο, δηλαδὴ πρόσωπο.

Αὐτὴ ἡ πνευματικὴ ζωὴ, ὅπως τὴν προσδιωρίσαμε, δὲν περιφρονεῖ τὰ κοινὰ στοιχεῖα τῆς ζωῆς καὶ δὲν θὰ θεωρεῖ περιττά δὲν γνωρίζει ἐπίσης αὐτὴ τὴν ἀναζήτησι, μὲ ἀνυπόμονη καὶ τραγικὴ

σοβαρότητα, του θάθους, της άνυψώσεως, αλλά χαρακτηρίζεται ούσιωδώς από απλότητα και μία νέα διάθεση στα συνήθη πράγματα. Σκέπτομαι τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ ὁ ὁποῖος τὴ στιγμή πού τὸ ἔργο του πλησίαζε στὸ κρίσιμο σημεῖο ἐξώσθη μία ποδιά γιὰ νὰ κάνη τὴ δουλειὰ ἐνὸς σκλάβου. Ἦταν τὸ ἀποκορύφωμα τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Θὰ ἤθελα νὰ τὸ παρουσιάσω αὐτὸ ζωηρότερα μὲ κάτι πὺ ἐξῆσα. Τὸ 1943, ὅταν δύο κρατούμενοι τῆς ὁμάδος μας τοῦ Ensisheim πήραν χάρι, ἔγιναν δεκτοὶ στὸ Βορρά ἀπὸ φίλους πιστοῦς, καὶ αὐτοὶ, μὲ ἀγάπη καὶ ἐνθουσιασμὸ πὺ κατανοῶ — θὰ ἔκανα ἴσως καὶ ἐγὼ τὸ ἴδιο στὴ θέσι των — τοὺς περιποιήθηκαν καὶ κάθε θράδῳ, μὲ αὐτοκίνητο, τοὺς ὡδηγοῦσαν σὲ ἄλλο μέρος, σὲ μιά συγκέντρωσι, γιὰ νὰ τοὺς ἐπιδεικνύουν καὶ νὰ δείχνουν στοὺς ἄλλους τί εἶχε κάνει ὁ Χριστὸς σ' αὐτοὺς τοὺς κακούργους. Μὲ εὐγένεια, ἐπὶ 15 ἡμέρες, οἱ δύο ἄνδρες ἔλαβαν μέρος σ' αὐτὲς τίς ἐκδρομὲς μὲ τὸ αὐτοκίνητο, ἀλλὰ, στὸ τέλος, μὲ πολλὴ ἀπλότητα ἔδωσαν στοὺς φίλους των νὰ καταλάβουν ὅτι αὐτὸ πὺ ἦταν μεγάλο στὴ ζωὴ των ἦταν τὸ ὅτι, ὅταν ὁ Χριστὸς μπῆκε σ' αὐτὴν, δὲν τοὺς ἔκανε ἀξιοπερίεργα ζῶα, ἀλλὰ κανονικοὺς ἄνθρώπους, καὶ ὅτι ἐπιθυμοῦσαν, πρὸ πάντων, νὰ ζήσουν τῶρα σάν φυσιολογικοὶ ἄνθρωποι.

Ἄκόμη σκέπτομαι τὸν Blumhardt πὺ πρόφερε τὴν ἔκφρασι «διπλὴ ἐπιστροφή» ἢ ἐπιστροφή περιλαμβάνει πρῶτα μεταστροφή τοῦ σαρκικοῦ πρὸς τὸ πνευματικό, γιὰ ν' ἀκολουθήσῃ ἢ δευτέρη μεταστροφή στὸ φυσικό.

❖ ❖ ❖

Γιὰ νὰ περιγράψῃ αὐτὴ τὴ ζωὴ στὴ νέα σχέσι ἢ Κ. Διαθήκη χρησιμοποιεῖ διαφόρους ὅρους ἀπὸ τοὺς ὁποῖους θὰ συγκρατήσωμε ἕναν πὺ εἶναι τὸ ἀντίθετο τῆς «ἀσθενείας» καὶ πὺ ἐγγίζει πολὺ τὸ θέμα μας, εἶναι ἐκεῖνος τῆς «Ζωῆς». Ὅλες οἱ θεραπείες πὺ ἀναφέρει ἢ Κ. Διαθήκη ἔχουν σχέσι μ' αὐτὴ τὴ Ζωή, εἶναι ἀποτέλεσμα καὶ σημεῖα αὐτῆς τῆς πραγματικότητος. Θὰ κατανο-

ἦσωμε καλύτερα τί σημαίνει ὁ ὅρος αὐτός, ἔάν τὸν συγκρίνωμε μ' ἕναν ἄλλο βιβλικὸ ὅρο πὺ μεταφράζεται ἐπίσης ὡς ζωὴ, τὸν ὅρο «ψυχὴ».

Στὸ ἰθ' κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ἰωάννην ὁ Κύριος χρησιμοποιεῖ τοὺς δύο ὅρους καὶ τὸ ἰδιαίτερον νόημά τους προκύπτει ἀπ' αὐτὴ τὴ χρῆσι. Λέγει: «Ὁ φιλὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτὴν καὶ ὁ μισὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτὴν». Αὐτὴ λοιπὸν ἢ «ψυχὴ» εἶναι μιά ζωὴ πὺ δὲν εἶναι ἴδια μὲ τὴν ἄλλη. «Ἡ ψυχὴ» εἶναι μιά ζωὴ ἐνδογενῆς, περαστικῆ, πὺ μπορεῖ νὰ καταστραφῇ, ἢ «Ζωὴ», ἀντίθετα, εἶναι μιά ζωὴ πὺ μᾶς ἐδόθη καὶ ὑπάρχει ἐκτὸς ἡμῶν καὶ αἰωνία. Αὐτὴ ἢ Ζωὴ, κατὰ τὴ Βίβλο, δὲν ὑπάρχει ἔξω ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Εἶναι ἐν Αὐτῷ καὶ δι' Αὐτοῦ, ἢ ζωῆς τῆς ἀποκατεστημένης σχέσεως. Αὐτὴ ἢ ζωὴ λοιπὸν, δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ κατανοηθῇ σάν ἀφηρημένη ἔννοια οὔτε σάν ἰδεῶδες πρὸς πραγματοποίησιν δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴ Βίβλο ζωὴ ἐν ἑαυτῇ, ἀλλὰ μόνον ἐν Χριστῷ. Ἰδοὺ τί ἐννοεῖ ἢ Βίβλος μὲ τὸν ὅρο «πνευματικὴ ζωὴ».

Τὸ θέμα μας εἶναι «Ἑγεία καὶ πνευματικὴ ζωὴ». Κατανοοῦμε ἐδῶ ὅτι αὐτὴ ἢ σχέσις ὑγεία καὶ πνευματικὴ ζωὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ἀφηρημένως, στὴν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ στὸ πλαίσιο τῆς διακοπείσης σχέσεως ἐμφανίζεται ἐν Χριστῷ καὶ ἀποκαθίσταται εἰς Αὐτόν.

Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ γίνεταί λόγος ὡς πρὸς τὴν ὑγεία περὶ ἰδεῶδους ἁρμονίας, ὅπως θὰ ἦταν στὰ δεδομένα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, παραδείγματος χάριν, ἢ ἰδέα μιᾶς πλήρους ἰσορροπίας μεταξύ δυνάμεων τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀνακαλύψεως πὺ πρέπει νὰ κάνωμε τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρώπου πὺ ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε γιὰ τὴ Ζωή, ἀνακαλύψεως πὺ δὲν εἶναι δυνατὴ ἔξω ἀπὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ κείμενον πὺ ἀνέφερα πρὸ ὀλίγου, Ἰωάν. ἰθ' 25, ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν μας στὸ γεγονὸς τῆς ἀναζητήσεως ἐνὸς ἰδεῶδους ἁρμονίας στὸ κέντρον τῆς ψυ-

χῆς ὅπου, ἐάν παραγνωρίζωμε τὴ διακοπεῖσα σχέσι στὴν ὁποία ζοῦμε, κινδυνεύομε νὰ καταστραφοῦμε, ὅπου ὄχι μόνον θὰ χάσωμε τὴ Ζωή, ἀλλ' ὅπου θὰ καταστρέψωμε τὴν ψυχὴ μας. Θέλω νὰ τὸ διασαφηνίσω μὲ ἓνα παράδειγμα ἀπὸ τὶς φυλακὲς ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐλευθερίαν.

Εἶχαμε στὸ Ensisheim ἓναν κρατούμενο ποῦ οἱ σύντροφοὶ του μοῦ εἶχαν εἰπῆ ὅτι εἶχε ρευματισμούς. Αὐτὴ τὴν ἔκφρασι χρησιμοποιοῦσαν ὅταν ἤθελαν νὰ εἰποῦν ὅτι ἓνας συγκρατούμενός των ἀρχίζε νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ ὅ,τι γινόταν γύρω του, γιὰ τὸ μήνυμα τοῦ θεοῦ λόγου. Εἶχε ζητήσει τὴ Βίβλο γιὰ νὰ τὴν διαβάσῃ ἐπιζητοῦσε συναναστροφή μ' ἐκείνους ποῦ ἦσαν στὴν ὁμάδα μας· παρακολουθοῦσε τὴ λειτουργία τῆς Κυριακῆς. Ξαφνικὰ χάθηκε· ἐπέστρεψε τὴ Βίβλο καὶ ἀπέφευγε τοὺς συντρόφους του. Οἱ συνεργάτες μου μοῦ ζήτησαν νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ στὸ κελλί του. Πῆγα· ἦταν ἐκεῖ μισοανήσυχος, μισοχαρούμενος καὶ τὸν ρώτησα γιὰτί δὲν ἐρχόταν πλέον. Μοῦ εἶπε δέκα δικαιολογίες, τὶς ὁποῖες ὅλοι δίδουν καὶ εἶναι ἀκριβῶς οἱ ἴδιες μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ φυλακὴ. "Ὅταν τελειώσε, τοῦ εἶπα: «'Αγαπητέ μου, τώρα θὰ μοῦ εἰπῆς τὸ λόγο, τὸν πραγματικό». Μὲ κύτταξε λίγο λοξὰ καὶ τέλος μοῦ εἶπε: «Λοιπόν, εἶμαι 33 ἐτῶν, καταδικασμένος σὲ ἰσόβια, καταλαθαίνετε ὅτι δὲν θὰ ἤθελα νὰ μείνω ὅλη μου τὴ ζωὴ σ' αὐτὸ τὸ κουτί· ἔχω ἀκόμη ἓνα ἀτόν στὰ χέρια μου· νὰ πιάσω «τὴν καλή»· θὰ ἤθελα νὰ ἐπωφεληθῶ ἀπὸ τὴν πρώτη εὐκαιρία ποῦ θὰ μοῦ παρουσιασθῇ γιὰ νὰ τὸ σκάσω ἀπὸ δῶ καὶ κατάλαθα πῶς, ἂν ἐξακολουθῶ νὰ διαβάζω τὴ Βίβλο σας καὶ ἂν ἐρχόμουν στὶς ἀκολουθίες σας, θὰ ἔρθη στιγμὴ ποῦ θὰ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ πάρω μία ἀπόφασι ἀπέναντι τοῦ Χριστοῦ καὶ κατάλαθα ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι μακριὰ ἀπ' αὐτό... δὲν ταιριάζει μὲ κείνο ποῦ θέλω νὰ κάνω». Τοῦ ἐξηγήσα ὅτι ἐκεῖνος ποῦ θέλει νὰ σώσῃ τὴ ζωὴ του θὰ τὴν καταστρέψῃ, ἀλλ' αὐτὸ δὲν τοῦ ἔκανε ἐντύπωσι. Πραγματικὰ μπόρεσε νὰ παίξῃ τὸ χαρτί του, ὅταν,

στὶς ἀρχὲς τοῦ πολέμου, ἐξεκένωσαν τὶς κεντρικὲς φυλακὲς γιὰ νὰ τὶς μεταφέρουν πρὸς τὴν Λυών. Τὴ στιγμὴ ποῦ τὸ τραῖνο ἔτρεχε μὲ 80 χιλ. τὴν ὥρα, κατάρθωσε ν' ἀνοίξῃ τὶς σανίδες τοῦ θαγониοῦ, ἔπεσε ἀνάμεσα στὶς ρόδες χωρὶς νὰ τραυματισθῇ, ἀλλὰ συνελήφθη τρεῖς ἡμέρες ἀργότερα καὶ τὸ παιγνίδι ἦταν χαμένο γι' αὐτόν.

Παράλληλα, θὰ ἤθελα νὰ σᾶς ἀναφέρω τὸ παράδειγμα ἐνὸς ἄλλου· πέθανε ἐν Κυρίῳ· ὠνομάζετο Imbert. Εἶχε ἀναθέσει τὴ ζωὴ του στὸ Χριστό, ἀλλὰ συνέθη — καὶ θίγομε μ' αὐτὸ ἓνα θέμα σχετικὸ μὲ τὸν πόνο — ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποῦ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἀνέθεσε τὴ ζωὴ του στὸ Θεό, αὐτὴ ἦταν μιὰ σειρά ἀπὸ δυστυχίες. "Ἐγινε ἡ ἀποχώρησις· διαλυθῆκαμε· γνώρισε τὸν ὑποσιτισμὸ τοῦ πολέμου· κατὰ τὴ διάρκειαν τοῦ χειμῶνος 1939-1940 στὸ Saint-Martin-de-Ré, ἐξεργάγη πυρκαϊὰ στὴν κεντρικὴ φυλακὴ· προσεφέρθη ὡς ἐθελοντὴς γιὰ νὰ τὴν σῆσῃ, πρᾶγμα ποῦ τοῦ στοίχισε μιὰ πλευρίτιδα ποῦ μετετράπη σὲ φυματίωσι τῶν πνευμόνων καὶ, γιὰ ἀρκετοὺς μῆνες, ἔμενε ἐκεῖ ἀργοπεθαίνοντας. "Ἐζῆσε ἀκόμη καὶ τὸ γεγονός νὰ τοῦ ἀρνηθοῦν τὴ χάρι ποῦ ζήτησαν γι' αὐτόν — ποτὲ δὲν μάθαμε τὴν αἰτία, παρ' ὅλο ὅτι ἀρρώστησε μὲ τὸ νὰ προσφερθῇ ἐθελοντικὰ νὰ σῆσῃ τὴ φωτιά — καὶ τελικὰ πέθανε στὸ νοσοκομεῖο τοῦ Saint-Martin-de-Ré. Λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του μοῦ ἔγραψε μιὰ καταπληκτικὴ ἐπιστολὴ ὅπου λέγει, ὅτι, ἐνῶ ἡ ζωὴ του στὸ θάθος δὲν ἦταν παρὰ συνεχῆ ἀτυχήματα: «ἐμπρὸς στὸ θάνατο δὲν μπορῶ νὰ κάνω παρὰ ἓνα πρᾶγμα, νὰ εὐχαριστήσω τὸ Θεὸ γι' αὐτὰ τὰ τρία χρόνια τῆς ζωῆς μου· αὐτὰ τὰ χρόνια ἦταν ὑπέροχα, διότι γνώρισα δύο πράγματα ποῦ δὲν εἶχα γνωρῖσι τῆς προηγούμενης· γνώρισα τὴν εἰρήνην τῆς ψυχῆς καὶ μπόρεσα νὰ κάνω κάτι γιὰ τοὺς ἄλλους». "Ἐκανε ρίζες καὶ ἡ ἡχώ δὲν ἐπανελάμβανε πλέον «εἶμαι μόνος...». Στερήθηκε τὴν ἐλευθερίαν, στερήθηκε τὴν υἰεῖαν, ἀλλὰ δὲν ἔχασε τὴ Ζωὴ καὶ δὲν ἔχασε τὸ πεπρωμένο του.

Τὸ πεπρωμένο μας εἶναι ἡ ζωὴ ἐν Χριστῷ, ἡ ζωὴ μέσα στὴν πίστι. Ἔτσι γιὰ τὸν Παῦλο αὐτὸ τὸ πεπρωμένο τοῦ Ἀποστόλου, ποῦ ἦταν τὸ δικό του, περιελάμβανε τὸν σκόλοπα τῆς σαρκός. Αὐτό, μὲ κανένα τρόπο δὲν σημαίνει, ὅτι ἡ ἀσθένεια εἶναι σημεῖο πνευματικῆς ζωῆς, ἀλλ' αὐτὸ σημαίνει ὅτι, καταντώντας τὸ πρόβλημα μέσα στὸ πλαίσιο τῆς Ζωῆς, νοιώθει, ὅτι, αὐτὴ ἡ τελευταία, δὲν εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου θελτιωμένη ἢ ἐξυψωμένη σὲ νέα δυναμικότητα, ἀλλὰ μιὰ ἐντελῶς διαφοροτικὴ ποιότης, μιὰ ποιότης θεῖα ποῦ ξεπερνᾷ τὶς κατηγορίες μέσα στὶς ὁποῖες ἔχομε συνηθίσει ν' ἀντιλαμβανώμαστε τὴν ὑπαρξί μας γενικῶς καὶ τὴν υγεία μας ἰδιαιτέρως. Αὐτὴ ἡ ζωὴ εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· μόνον σ' Αὐτὸν μᾶς ἀποκαλύπτεται ὁ ἀνθρωπισμός μας· οἱ γραμμὲς τῆς σαρκός καὶ τοῦ πνεύματος διασταυρώνονται ὅπως οἱ δύο δοκοὶ τοῦ σταυροῦ. Αὐτὴ ἡ Ζωὴ ἔχει νόημα ἐν ἑαυτῇ. Δὲν εἶναι μέσον γιὰ νὰ ἐπιτύχωμε τὴν τελειότητα ποῦ μᾶς λείπει, τὴν ἠθικὴ υγεία ἢ μιὰ ἀνωτέρα ἀπόδοσι, ἀλλ' εἶναι σκοπὸς ἐν ἑαυτῇ μ' ἄλλα λόγια, ἐάν ρωτήσωμε τὴ Βίβλο: «Τί εἶναι ἡ ζωὴ;» ἢ Βίβλος μᾶς ἀπαντᾷ σὰν νὰ εἶχαμε ρωτήσει: «ποῖα εἶναι ἡ ζωὴ μου;» Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὄχι μόνον δίδει, ἀλλ' εἶναι ἡ Ζωὴ. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος τὸ διαπιστώνει μὲ τὴν ἐπιγραφικὴ ἀπάντησι: «Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ζωὴ μου» ἢ «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστὸς ἡ ζωὴ σας θὰ παρουσιασθῇ, θὰ παρουσιασθῆτε μαζί Του ἐν δόξῃ». Αὐτὸ ἐνέπνευσε στὸν Ludwig Helmholtz ἕναν ὕμνο ποῦ περιέχει τοὺς ἐπομένους ἐξοχους στίχους: «Μᾶς δόθηκε ἕνας ἰατρὸς ποῦ εἶναι ὁ ἴδιος ἡ ζωὴ, ὁ Χριστὸς ποῦ πέθανε γιὰ μᾶς...».

✧ ✧ ✧

Θέλω νὰ τονίσω ἐδῶ ἕνα σημεῖο: Ὑγεία καὶ πνευματικὴ ζωὴ. Αὐτὸ ποῦ εἶδαμε ἀναιρεῖ τὴν ἀποψὶ κατὰ τὴν ὁποία ἡ πνευματικὴ ζωὴ θὰ ἦταν ἕνας θεραπευτικὸς παράγων μεταξὺ ἄλλων.

Διάβασα αὐτὲς τὶς ἡμέρες ἕνα περιοδικὸ ἀφιερωμένο στὴν ἀρρώστια καὶ ὀ-

που λέγεται ὅτι γιὰ νὰ δημιουργηθῇ σ' ἕνα νοσοκομεῖο ἀτμόσφαιρα, γιὰ νὰ λυθῇ αὐτὴ ἡ ἐκείνη τὴν ἐσωτερικὴ σύγκρουσι ἢ γιὰ νὰ ἐπαναφέρῃ στὶς ψυχὲς τὴν ἐλπίδα, νὰ τοὺς φέρῃ τὴν εἰρήνη, ὁ ἱερεὺς εἶναι πάντοτε χρήσιμος, συχνὰ ἀπαραίτητος, κάποτε μάλιστα ἀναγκαῖος καὶ ἀναντικατάστατος καὶ προσετίθετο στὸ κείμενο ὅτι εἶναι μεγάλη τύχη γιὰ τοὺς χειρουργοὺς ἂν χειρουργοῦν μ' αὐτὸν τὸν θεραπευτικὸ βοηθό. Αὐτὴ ἡ σκέψις διαστρεφίτην προοπτικὴ. Μία ἀπὸ τὶς τελευταῖες ἀνακαλύψεις σ' αὐτὸν τὸν τομέα εἶναι ὅτι σὲ μερικὰ ἐργαστᾶσια προσέθεσαν στὸν ἀέρα τὸν πλουτισμένο μὲ ὄζον καὶ στὸν τεχνητὸ φωτισμὸ ἱερεῖς ποῦ διαθάζουν τὴ Βίβλο καὶ προσεύχονται, διότι ἀνεκάλυψαν ὅτι ἡ ἀπόδοσις τῶν ἐργατῶν ἠῤῥαυε καταφανῶς. Βλέπομε ὅτι καὶ ὁ εἰδωλολατρικὸς θεὸς τῆς παραγωγῆς ὑποκινεῖ μιὰ καταπληκτικὴ πνευματικὴτητα.

Ἀσφαλῶς, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἡ Ζωὴ, ὑπάρχουν ἀναγκαστικὰ ἀλλαγές στὴ ζωὴ μας, καὶ στὴν ἐπαγγελματικὴ μας ζωὴ. Εἶδαμε, τότε, στὸ Ensisheim, ὅτι σ' ἕνα ἐργαστήριο, τῆς καλαθοποιίας, μὲ τὴν ἀλλαγὴ δύο κρατουμένων ἐποπλαπλασιάσθη ἡ ἀπόδοσις ὀλοκλήρου τοῦ ἐργαστηρίου· αὐτὸ ἔπεισε τὸ διευθυντὴ ὅτι κάτι συνέθῃ· ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐπιδιώξαμε αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Ἦταν γιὰ μᾶς ὅπως ἡ ἀνακάλυψις ποῦ κάνει ἕνας ταξιδιώτης ποῦ ἔρχεται σὲ ἄγνωστο τόπο καὶ ἀντικρῦζει ξαφνικὰ ἕνα καινούργιο θέαμα· τὸ ἴδιο, μπορεῖ, στὴν ἐξέλιξι μιᾶς ἀρρώστιας, νὰ ἐπέλθῃ καταπληκτικὴ θελτιωσις, ἴσως μιὰ θαυματουργικὴ ἴασις, ὅταν ὁ ἀσθενὴς ἔλθῃ σ' ἐπαφὴ μὲ τὴ Ζωὴ· ἀλλὰ νομίζω ὅτι αὐτὴ ἡ Ζωὴ ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ σ κ ο π ἰ μ ω ς σὰν μέσο θεραπευτικὸ.

Θὰ τὸ ἰδοῦμε αὐτὸ μὲ καταπληκτικὸ τρόπο στὸν Blumhardt. Ὁ ἀριθμὸς τῶν θεραπειῶν ποῦ ἐγίνοντο, ὅπου εἶχε ἀναμιχθῇ, εἶχε γίνῃ ἐντυπωσιακός, ὥστε τὸ ἱατρικὸ σῶμα εἶχε ὀργανώσει ἔρευνα γιὰ τὸ ἄτομό του. Ὁ ἱατρὸς de Valenti ποῦ διεξήγαγε αὐτὴ τὴν ἔρευνα εἶχε ὀρίσει τέλος στὸν Blumhardt ὅτι, ἰδιαι-

τέρως στις περιπτώσεις τῶν ψυχικῶς ἀσθενῶν, ὠφείλε νὰ περιορίζεται στή θεραπεία τῆς ψυχῆς πού ὁ ἰατρός ὠριζε ὡς ἐξῆς: διδασκαλία, παραίνεσι, παρηγορία. Ἄλλὰ ὁ Blumhardt τὸ ἠρνεῖτο ἠρνεῖτο αὐτὸ τὸ πνευματικὸ ἔργο σὰν βοηθητικὸ θεραπευτικὸ μέσον καὶ ὁ λόγος εἶναι — καὶ νομίζω ὅτι οἱ ψυχίατροι θὰ τὸν δικαίωσουν — ὅτι κατὰ τὴν ἄποψί του αὐτὸ θὰ χειροτέρευε τὴν κατάστασι τῶν ἀσθενῶν. Ἀπηγόρευε μάλιστα καὶ στοὺς συγγενεῖς νὰ κάνουν κάτι τέτοιο στοὺς ἀσθενεῖς των. Βεβαίως: «Πρέπει νὰ ἔλθῃ κάτι ἄνωθεν, ὅπως τὸ ὑποδεικνύει ὁ Κύριος καθαρὰ, καὶ, ἂν αὐτὸ δὲν συμβῆ, δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ βοηθήσωμε ἢ ἡ βοήθειά μας εἶναι μόνον φαινομενικὴ μὲ τὴν ὁποία θλάπτουμε μᾶλλον παρά ὠφελούμε». Συνάγεται ἀπ' αὐτὸ ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ πρόκηται, στή σχέσι πνευματικῆ ζωῆ - ὑγείας, γιὰ ἓνα φάρμακο πού θὰ προσετίθετο στὰ ἀντιβιοτικά, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ τὴν καθολικὴ ἄποψι τοῦ ἀνθρώπου στὴν κατάστασι τῆς σχέσεως.

Κατὰ τὸ μέτρο κατὰ τὸ ὅποιον ἡ πνευματικὴ ζωὴ παίζει ρόλο στὴν ἐξέλιξι μιᾶς ἀσθενείας, δὲν θέλει ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν καθαυτὸ ἰατρικὴ, ἀλλὰ κάνει νὰ παρουσιάζεται ἓνα σημεῖο αὐτῆς τῆς ὑπερβατικῆς καὶ ἀπολύτου υγείας πού εἶναι ἡ Ζωὴ καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος λέγει: «Ἐγὼ εἰμι ἡ Ζωὴ». Εἶναι ἡ οἰκονομία τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ πού ἐκδηλώνεται σ' αὐτὸν τὸν κόσμον ἢ γραμμὴ τῆς Ἀναστάσεως πού ἀφορᾷ τὸν ἄνθρωπο στὴν ὄλότητά του παρουσιάζεται ἐδῶ διότι ἡ Ζωὴ εἶναι μία πραγματικότης πού ἀφορᾷ τοὺς κοινούς ἀνθρώπους πού εἴμαστε. Ὁ Χριστὸς ἦλθε, ὅχι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ἰδιαιτέρη πνευματικὴ κληρονομία, ἀλλὰ, εὐτυχῶς, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς «διακοπείσης σχέσεως». Πολλὰς φορὰς ἔθεσα στὸν ἑαυτὸ μου τὸ ἐρώτημα: Γιατί ἡ Κ. Διαθήκη ἀρχίζει, στὴν πρώτη σελίδα, μὲ μία γενεαλογία ἀτελειώτη καὶ γιατί αὐτὸ τὸ τόσο σπουδαῖο βιβλίον ἀρχίζει ἀριθμῶντας μία ἐκατοντάδα ὀνομάτων — γνωρίζομε καλά μερικὰ ἀπὸ αὐτά, ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ

ἄλλα πού θὰ ἔπρεπε νὰ γίνουν εἰδικὲς ἔρευνες γιὰ ν' ἀνακαλυφθῇ τί ὑπάρχει πίσω ἀπ' αὐτά — ἀλλὰ, κατάλαβα ὅτι αὐτὴ ἡ γενεαλογία εἶχε ἓνα ἐξαιρετικὰ βαθθὸ νόημα. Εἶναι πράγματι καταπληκτικὸ πόσο ὑπάρχουν σ' αὐτὴ τὴ γενεαλογία ἄτομα πού στὴ ζωὴ τους φαίνεται ἡ διακοπείσα σχέσις: δολοφόνοι, πόρνες, μοιχοὶ καὶ στὸ τέλος πληροφοροῦμεθα ὅτι: «Ἐκεῖ μέσα ἦλθε». Εἶναι ὁ συγκεκριμένος ἄνθρωπος, ὁ πραγματικὸς, ὁ ἄνθρωπος τῆς διακοπείσης σχέσεως γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Χριστὸς ἦλθε καὶ τοῦ ὁποῖου ἔλαβε τὴ μορφὴ.

Πρόκειται γι' αὐτὴ τὴ συνάντησι μεταξὺ δύο πραγματικῶν προσώπων, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, στὸν Ἰησοῦ Χριστό, συνάντησι ἢ ὁποία, ἂς τὸ ἐπαναλάβωμε, δὲν προϋποθέτει κάποια πνευματικότης, ἀλλὰ μία ἐπαναστατημένη ἀνθρωπότητα, καὶ ἡ ὁποία τὸ γνωρίζει. Σ' αὐτὴ τὴ γραμμὴ μπορούμε νὰ διαβάσωμε τὴν «ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία». «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν».

Θὰ ἤθελα νὰ τὸ τονίσω αὐτὸ περισσότερο μὲ τὸν Blumhardt. Μία γυναίκα τῆς ἐνορίας του ἦταν ἄρρωστη ἀπὸ 7 ἔτη καὶ αὐτὸς ἀγωνιζόταν στὸ προσκέφαλό της· εἶχε ἀντιληφθῇ ὅτι ἡ ἀποστολή του εἶχε ἓνα ξεχωριστὸ πρόβλημα. Ἔπειτα ἀπὸ ἀγῶνα 7 ἐτῶν γιὰ τὴ θεραπεία αὐτῆς τῆς γυναίκας, πῆγε μίαν ἡμέρα κοντὰ της, τῆς ἔνωσε τὰ χέρια καὶ τῆς εἶπε: «Προσευχῆσου» καὶ προσέθεσε: «Κύριε, βοήθησέ μας, εἶδαμε ἀρκετὰ τί κάνει ὁ διάβολος, θέλομε νὰ ἰδοῦμε τί μπορεῖ νὰ κάνῃ ὁ Χριστός». Καὶ τότε ἔγινε ἡ ἀποφασιστικὴ στροφή στὸ ἔργο τοῦ Blumhardt, ὅπως μᾶς διηγεῖται ὁ βιογράφος του Zündel. Ἐκεῖνο πού ἦταν τὸ σπουδαιότερον, δὲν ἦταν ἡ θεραπεία αὐτῆς τῆς γυναίκας, ἀλλὰ μία θαθεῖα ἐπανάστασις ὅπου τὸ πρόσωπο τοῦ Blumhardt ἐξαφανίζεται τελείως πίσω ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐγινε κάτι τὸ κεφαλαῖωδες· ἔζησε μιὰ ἱστορία μαζί μὲ τὸ Θεὸ καί, σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία, ἔζησε τὴν πραγματικότητά του Θεοῦ πού ζῆ στὸ

κέντρο τῆς ἀνθρωπίνης ἀθλιότητος... Τὸ ἔζησε αὐτό, ὄχι σὲ μία εὐσεβῆ συγκινητικότητα, ἀλλὰ στὴ συνάντησι μὲ τὸν Χριστό. Εἶναι μία ἱστορία μεταξὺ ζώντων προσώπων! Στὸν συγκεκριμένο κόσμο ἔρχεται Αὐτὸς «ποῦ εἶναι τελείως διαφορετικὸς» καὶ αὐτὴ ἡ πραγματικότης θὰ χαρακτηρίζη τοῦ λοιποῦ τῆ ζωῆ τοῦ Blumhardt.

Στὴ συνεχῆ ἐπιστροφή σ' αὐτὴ τὴν πραγματικότητά ἐκ μέρους μας, στὸ γεγονός τοῦ νὰ τὴν ὑπολογίζωμε πραγματικά, συνίσταται, κατὰ τὴ Βί-

βλο, ἡ πνευματικὴ μας ζωὴ καὶ ὄχι στὴν πραγματοποίησι ἑνὸς χριστιανικοῦ ιδεώδους. Ἔχομε συμπεριληφθῆ στὴν οἰκονομία τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, στὴν ὁποία ὀφείλομε εὐχαρίστως νὰ ὑπακούωμε. Σ' αὐτὴ τῇ γραμμῇ, ἡ ὑγεία μας μᾶς ἔρχεται ἐκ τῶν ἔξω, ὅπως τὸ ἔψαλλε ὁ Paul Gerhardt ἢ ὅπως ψάλλομε μαζί του ἀκολουθώντας τὸν Ἡσαΐα, κεφ. νγ': «Αὐτρωμένοι ἀπὸ τίς πληγές Σου καὶ γιατρεμένοι μὲ τοὺς μώλωπές Σου θὰ διηγούμεθα τίς καλωσύνες Σου».

HENRI OCHSENBEIM

ΤΑ ΦΩΤΑ ΤΗΣ ΒΡΑΔΙΑΣ

Τὸ τόσα φῶτα τῆς βραδιᾶς
τὰ σβύνει ἢ κάθε μέρα.
Κι' ἂν δὲν μπορῶ νὰ κοιμηθῶ
δὲν φταίει
ὁ κόσμος ὁ πεζός,
δὲν φταίει
ὁ ξέστρατος ὁ νιός
κι' ὁ θόρυβος τῆς μέρας,
δὲν φταῖν τὰ φῶτα τῆς γιορτῆς,
ποῦ σβύσαν πρὶν χαράξει
καινούργια μέρα τῆς ζωῆς...
δὲν φταίει κανεὶς,
δὲν φταίει κανεὶς.

Μὰ φταίω ἄγῳ
καὶ μόνο ἄγῳ,
ποῦ μέσ' στὴν ἄστατη ζωὴ
ἔζησα νὰ κυνηγῶ
τὰ πλάνα φῶτα κι' ὁ φτωχός,
χωρὶς νὰ ἔχω ἴδιο φῶς,
νὰ ξεγελιέμαι μοναχός
μὲ τόσα φῶτα τῆς βραδιᾶς
ποῦ σβύνουν τὴν ἡμέρα...

K. BANIAS

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ

Γ'

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Διά να γνωρίσωμεν καλλίτερον τὴν βυζαντινὴν τέχνην, θὰ ἐξετάσωμεν χωριστὰ τοὺς κυριωτέρους κλάδους αὐτῆς, ἤτοι τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τὴν γλυπτικὴν καὶ τὴν ζωγραφικὴν. Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν θὰ ἐξετάσωμεν τὴν διαμόρφωσιν καὶ τοὺς ρυθμούς τῶν ναῶν, εἰς τὴν γλυπτικὴν τὴν ἀνάγλυφον διακόσμησιν τῶν ναῶν, διότι ἐκεῖ κυρίως περιορίζεται αὕτη, καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν τὴν τέχνην τῶν τοιχογραφιῶν, τῶν ψηφιδωτῶν καὶ τῶν φορητῶν εἰκόνων.

Οἱ χριστιανικοὶ ναοὶ διεμορφώθησαν κατὰ τὸν τρίτον μ.Χ. αἰῶνα, μὲ θάσιν τὸ σχῆμα τῶν ρωμαϊκῶν βασιλικῶν. Οἱ ναοὶ αὗτοι ἦσαν ξυλόστεγοι καὶ διηροῦντο εἰς τρία, πέντε ἢ ἑπτὰ κλίτη μὲ ἀναλόγους σειρὰς κίωνων (2, 4 ἢ 6). Τὸ μεσαῖον κλίτος ἦτο ὑπερυψωμένον, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἦσαν χαμηλότερα. Ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου, ὁπότε ἐδόθη ἔλευθερία εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἐκτίσθησαν πολλοὶ ναοὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν, Ἱεροσόλυμα, Ρώμην, Μ. Ἀσίαν κ.λ.π. Οἱ ναοὶ τώρα ἐνισχύονται καὶ ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ γίνονται μεγαλύτεροι καὶ πολυτελέστεροι. Διακοσμούνται μὲ ψηφιδωτά, τοιχογραφίας καὶ ἀνάγλυφον διακόσμησιν.

Ἐκτὸς τῶν βασιλικῶν ἔχομεν καὶ ναοὺς κυκλικούς, ὀκταγωνικούς ἢ πολυγωνικούς, ἰδίως ἐπὶ τῶν τάφων τῶν μαρτύρων (μαρτύρια). Μερικοὶ κυκλικοὶ ἢ ὀκταγωνικοὶ ναοὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν (Συρία, Μεσοποταμία) ἔχουν κυκλωτερῆ τροῦλλον. Ἄλλὰ τὸ κατόρθω-

μα τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ὅτι ἐπετεύχθη ἡ στήριξις κυκλικοῦ τροῦλλου ἐπὶ τετραγώνου οἰκοδομήματος. Αὐτὸ ἐπραγματοποιήθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν ἀρχιτεκτόνων Ἀνθεμίου Τραλλιανοῦ καὶ Ἰσιδώρου Μιλησίου. Ἐκτοτε ὁ τροῦλλος ἀπετέλεσε τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν βυζαντινῶν ναῶν.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἰδίως ἐπὶ Μακεδόνων, προσετέθησαν εἰς τὴν στέγην πολλῶν ναῶν ἄλλοι τέσσαρες μικρότεροι τροῦλλοι εἰς τὰς γωνίας καὶ ἐδημιουργήθη σχῆμα σταυροῦ. Σὺν τῷ χρόνῳ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ δημιουργεῖται καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, διὰ τῆς προσθήκης ὀριζοντίας καμάρας. Ὁ τροῦλλος τότε ἐτέθη εἰς τὸ μέσον ἐπὶ τῆς διασταύρωσεως τῶν δύο καμαρῶν καὶ ἔτσι ἐδημιουργήθη ὁ τύπος τοῦ σταυροειδοῦς ναοῦ μετὰ τροῦλλου, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Μακεδόνων. Ἀργότερον (12ος αἰὼν) ὑπερυψώθη τὸ ἐγκάρσιον κλίτος καὶ ἐδόθη σταυροειδὲς σχῆμα εἰς τὴν στέγην. Ὁ τύπος οὗτος τοῦ ναοῦ ὠνομάσθη σταυροεπίστεγος. Ἐδημιουργήθη συγχρόνως καὶ ἄλλος τύπος ναοῦ μὲ εὐρὺν τροῦλλον, καταλαμβάνοντα ὄλον σχεδὸν τὸν κυρίως ναὸν καὶ στηριζόμενον ἐπὶ ὀκταγωνικοῦ οἰκοδομήματος, ἀπλοποιουμένου συχνὰ εἰς τετράγωνον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μέχρι τοῦ 12ου αἰῶνος ἔχουν διαμορφωθῆ οἱ κύριοι τύποι τῶν βυζαντινῶν ναῶν, οἱ ὅποιοι θὰ ἐπικρατήσουν καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ μέχρι σήμερον. Οἱ τύποι αὗτοι εἶναι οἱ ἑξῆς: α) Βασιλικὴ ἀπλή, θολωτὴ ἢ μὲ ἐπικλινῆ στέγην. β) Βασιλικὴ τρίκλιτος ἢ πεντάκλιτος κ.λ.π. γ) Βασιλικὴ

Σταυροειδής μετὰ τρούλλου. δ) Σταυροειπίστευος. ε) Ὁκταγωνικός τύπος.

Ὁ βυζαντινὸς ναὸς ὑπέστη πολλὰς ἀλλαγὰς καὶ ἐξέλιξιν ὄχι μόνον εἰς τὴν μορφήν καὶ τὸν γενικὸν τύπον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διαμόρφωσιν καὶ διακόσμησιν. Ἐν πρώτοις τὸ σχέδιον τῆς ἐσωτερικῆς διακοσμῆσεως καὶ ἀγιογραφῆσεως ὠρίσθη θαυμασίως, ποία δηλαδὴ εἰκὼν θὰ τεθῆ εἰς κάθε μέρος. Εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ ἐτίθετο ἄλλοτε ἢ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ. Κατόπιν ἐπεκράτησεν ἡ μορφή τῆς Θεοτόκου δεομένης. Ὁ ἄμβων εὐρίσκετο δεξιὰ, μετετέθη εἰς τὰ ἀριστερά. Ὁ πρόναος ὑπέστη πολλὰς ἀλλαγὰς καὶ τέλος περιωρίσθη ἄρκετὰ, διότι δὲν ἐχρειάζετο πλέον. (Παλαιότερον ἦτο ἡ θέσις τῶν κατηχουμένων).

Μεγάλην ἐξέλιξιν παρατηροῦμεν εἰς τὸ τέμπλον τοῦ ἱεροῦ. Κατ' ἀρχὰς τοῦτο ἦτο πολὺ χαμηλόν, περιοριζόμενον εἰς χαμηλὰς κιγκλίδας (κάγκελλα), διὰ τὰ χωρίζουν τὸ ἱερὸν ἀπὸ τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ ναοῦ. Ὁ λαὸς ἔβλεπε καθαρὰ τὸ ἱερὸν καὶ παρηκολούθει τὰ τελούμενα ὑπὸ τοῦ ἱερέως. Ἐπειτα ἐπάνω εἰς τὰς κιγκλίδας προσετέθησαν κιονίσκοι καὶ ἐπιστύλιον, ἐνῶ τὰ κενὰ κάτω ἐκλείσθησαν μετὰ μάρμαρα. Εἰς τὰ κενὰ, τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν μετὰ τὴν προσθήκην τῶν κιονίσκων καὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐτέθησαν ἀργότερον εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ (δεξιὰ), τῆς Θεοτόκου (ἀριστερά) καὶ τῶν ἁγίων ἐκατέρωθεν. Κατὰ τὰ τέλη τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, κυρίως ἐπὶ Κομνηνῶν καὶ Παλαιολόγων προσετέθη ἄλλη σειρὰ εἰκόνων ἐπάνω ἀπὸ τὰς προηγουμένας. Εἰς τὴν σειρὰν αὐτὴν ἔχομεν συνήθως τὸ δωδεκάορτον, ἡτοι δώδεκα εἰκόνες μετὰ παραστάσεις ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ (Γέννησις, Βάπτισις, Πάθη κ.λ.π.). Τώρα πλέον τὸ τέμπλον ἔγινε ξυλόγλυπτον καὶ ἐχώρισε πλήρως τὸ ἱερὸν ἀπὸ τὸν κυρίως ναόν. Τὸ ἐπάνω μέρος αὐτοῦ ὅμως εἶναι ἀνοικτόν, διὰ τὰ φαίνεται ἡ εἰκὼν τῆς Πλατυτέρας εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ.

Μεταβολὰς ἔχομεν καὶ εἰς τὴν τεχνικὴν τῆς κατασκευῆς καὶ εἰς τὰ ὕλικά δομήσεως. Παλαιότερον ἐχρησιμοποιούν-

το καὶ μάρμαρα καὶ ἀνάγλυφα ἀπὸ ἀρχαίους ναοὺς, διότι οἱ χριστιανικοὶ ναοὶ συχνὰ ἐκτίζοντο πλησίον ἢ εἰς τὴν θέσιν κατεδαφιζομένων εἰδωλολατρικῶν ναῶν. Συνηθέστερον ἐχρησιμοποιοῦντο τετράγωνοι λίθοι. Κατὰ τὰ μέσα τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς οἱ λίθοι ἐλαξεύοντο, διὰ τὰ γίνονται ὁμοίμορφοι καὶ τὰ τοποθετηθῶν κατὰ τὸ ἰσοδομικὸν σύστημα εἰς ὀριζοντίας σειράς. Μεταξὺ τῶν λίθων κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἐτίθεντο πλίνθοι καὶ ἔτσι ἐδημιουργήθη τὸ πλινθοπεριβλητὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον σπάζει τὴν μονοτονίαν τῆς λιθοδομῆς καὶ δίδει ἄρκετὴν χάριν ἐξωτερικῶς εἰς τὸν ναόν. Ἐκτὸς τῶν ὀριζοντιῶν σειρῶν ἐκ πλίνθων ἐτέθησαν ἀκόμη καὶ ὀδοντωταὶ ταινίαι καὶ ἀραβικὰ γράμματα καὶ ἄλλα διακοσμῆσις μετὰ πλίνθους, αἱ ὁποῖαι ἐξωράισαν σημαντικῶς τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν τῶν ναῶν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας δὲν κτίζονται πολλοὶ μεγάλοι ναοί. Συνήθως κτίζονται μικροὶ ναοὶ μετὰ ἀπλὴν καμάραν ἢ σπανιώτερον σταυροειδεῖς μετὰ τρούλλον καὶ μετὰ πλουσίαν ἀγιογραφικὴν διακόσμησιν. Αἱ θύραι καὶ τὰ παράθυρα εἶναι μικρὰ καὶ τὸ φῶς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὀλίγον, ἴσως διὰ τὰ μὴ φαίνονται οἱ προσευχόμενοι πιστοὶ εἰς τοὺς κατακτητάς. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν κτίζονται μεγαλύτεροι ναοὶ μετὰ τὰ παραδεδομένα σχέδια. Ἐνίοτε ἔχομεν ἐπίδρασιν καὶ ἀπὸ τοὺς ναοὺς τῆς Δύσεως.

Γενικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ.

Ὁ χριστιανικὸς ναὸς διαφέρει ριζικῶς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς. Ἐν πρώτοις εἶναι ἐστραμμένος πρὸς ἀνατολάς, ὅπου βλέπουν προσευχόμενοι οἱ Χριστιανοί, ἐνῶ ὁ εἰδωλολατρικὸς ναὸς εἶναι ἐστραμμένος πρὸς δυσμὰς καὶ ἀνοικτὸς πρὸς ἀνατολάς, διὰ τὰ εἰσέρχεται φῶς καὶ τὰ φωτίζει τὸ ἐντὸς αὐτοῦ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ.

Ἐξωτερικῶς ὁ χριστιανικὸς ναὸς εἶναι ἀπλοῦς καὶ ἀπέριττος, ἐνῶ ἐσωτερικῶς ἔχει πλουσίαν διακόσμησιν. Αὐτὸ

δεικνύει τὴν στροφὴν τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὰ ἔσω, εἰς τὸν ἑσωτερικὸν κόσμον, καὶ τὴν ἀποφυγὴν τῆς ἐπιδείξεως. Ἀντιθέτως ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς ναὸς εἶναι ὠραῖος ἐξωτερικῶς μὲ κιονοστοιχίας, κομψὰ κιονόκρανα, ἀετώματα καὶ ἀνάγλυφα. Ἐσωτερικῶς δὲ εἶναι ἀπλοῦς καὶ ἄθρατος· μόνον τὸ ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ἐκεῖ, δὲν ἐπιτρέπεται ἢ εἴσοδος τοῦ λαοῦ. Ἐνῶ οἱ Χριστιανοὶ χρησιμοποιοῦν τὸν ναὸν διὰ τὰς θρησκευτικὰς τῶν συγκεντρώσεις καὶ τὴν θείαν λατρείαν.

Ἐπειτα, ὅπως ἡ βυζαντινὴ τέχνη γενικῶς ἔχει συμβολικὸν χαρακτῆρα, ἔτσι καὶ ὁ βυζαντινὸς ναὸς κρύβει ἕνα μεγάλον συμβολισμόν, συμβολίζει ὅλον τὸν κόσμον, οὐράνιον καὶ ἐπίγειον. Ὁ τροῦλλος συμβολίζει τὸν οὐρανόν, ὅπου εἶναι ὁ θρόνος τοῦ Παντοκράτορος. Διὰ τοῦτο ἐτέθη ἐκεῖ ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ ὡς ἐπόπτου τῆς οἰκουμένης καὶ Κριτοῦ. Εἰς τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ ἐτέθη ἡ Θεοτόκος δεομένη, μεσιτεύουσα ὑπὲρ ἡμῶν. Κάτωθεν τίθενται εἰκόνες τῶν Ἱεραρχῶν, καὶ δὴ τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, καὶ ἡ παράστασις τοῦ μελισμοῦ (Θείας Κοινωνίας), διὰ τὰ ἐμπνέει τὸν ἱεουργοῦντα ἱερέα. Ὁ κυρίως ναὸς, ὅπου εἶναι οἱ πιστοί, συμβολίζει τὸν ἐπίγειον κόσμον, ἐνῶ αἱ ἅγιοι γραφαὶ ἄνωθεν εἰς τοὺς τοίχους παριστοῦν τὸν οὐράνιον κόσμον, τοὺς Ἁγίους, τὴν θριαμβεύουσαν Ἐκκλησίαν. Ἐτσι ὁ χριστιανικὸς ναὸς συνδυάζει γῆν καὶ οὐρανόν, ἐπίγειον καὶ θριαμβεύουσαν Ἐκκλησίαν, εἶναι μία μικρογραφία τοῦ σύμπαντος.

Ἐκτὸς τούτου ὁ χριστιανικὸς ναὸς συνδυάζει ἄριστα πολλὰ καλλιτεχνικὰ στοιχεῖα, ὥστε νὰ ἀποτελῇ ἕν πραγματικὸν καλλιτέχνημα καὶ κόσμημα κάθε τύπου. Ἐχει ὕψος καὶ ἄρμονίαν, δημιουργεῖ ἀνάτασιν, ἀλλὰ καὶ γαλήνην. Τὸ ἐπίμηκες σχῆμα τοῦ ναοῦ μὲ τοὺς κίονας θαινόντας εἰς παραλλήλους σειράς, ἐλκύει τὸ βλέμμα τοῦ θεατοῦ πρὸς τὰ ἔμπρός, πρὸς τὸ τέμπλον τοῦ ἱεροῦ, ὅπου αἱ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Ἁγίων. Ἐτσι φέρει ἀμέσως εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ θεία πρό-

σωπα καὶ δημιουργεῖ διάθεσιν προσευχῆς καὶ ἕνα αἶσθημα κινήσεως. Ἐπειτα τὰ καμπύλα τόξα, τὰ ὁποῖα συνδέουν τοὺς κίονας, οἱ θόλοι καὶ τὰ ἡμιθόλια ἀνακόπτουν τὴν κίνησιν πρὸς τὰ ἔμπρός, τείνουν τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ἄνω, ὅπου εἶναι ὁ Παντοκράτωρ καὶ ἔτσι δημιουργοῦν ἕνα αἶσθημα ἀνατάσεως. Ἡ τάσις αὐτὴ πρὸς τὰ ἔμπρός καὶ ἄνω ἰσορροπεῖ ἄριστα διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ δημιουργεῖ αἶσθημα γαλήνης καὶ ἁρμονίας.

Τέλος ὁ τροῦλλος μὲ τὰ πολλὰ παράθυρα καὶ τὰ ἀόρατα στηρίγματα φαίνεται ὡσάν μετέωρος, ὡσάν νὰ κρέμαται ἐκ τῶν ἄνω, ἀπὸ τὸν οὐράνιον θόλον, τοῦ ὁποῖου ἀποτελεῖ μικρογραφίαν. Ἐχομεν ἐδῶ ἕνα θαυμάσιον συνδυασμὸν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τὰ ὁποῖα συνθέτουν ἄριστοεργηματικὰς μορφὰς καὶ τονίζουν τὸ θεῖον μεγαλεῖον καὶ τὴν ἱερότητα καὶ πνευματικότητα τοῦ χώρου τοῦ προοριζομένου διὰ τὴν θείαν λατρείαν.

Αἱ ἄρεται αὐταῖ τῶν βυζαντινῶν ναῶν καθιστοῦν αὐτοὺς κοσμήματα κάθε τύπου, ὅπου ὑπάρχουν. Εἰς τὴν πατρίδα μας παντοῦ ὑπάρχουν ναοί, εἰς πόλεις, εἰς χωριά, εἰς μοναστήρια, καὶ τίθενται μάλιστα εἰς περίοπτον θέσιν, ἅψ' ἑνὸς διὰ τὰ εἶναι εὐκόλως προσίτοι, ἅψ' ἑτέρου διὰ τὰ εἶναι πανταχόθεν θεατοὶ καὶ νὰ κοσμοῦν τὸν τόπον. Τὸ πλῆθος αὐτῶν ναῶν, παλαιῶν καὶ νέων, μεγάλων καὶ μικρῶν, φανερώνει τὴν θρησκευτικὴν εὐλάβειαν καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν αἶσθημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ βυζαντινὴ γλυπτική.

Ἡ γλυπτικὴ ὑπῆρξε τέχνη, μὲ τὴν ὁποῖαν ἐξεφράσθη κυρίως ἡ ἀρχαία Ἑλλάς. Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ἔχομεν τὰ ὑπέροχα ἀγάλματα τῶν θεῶν, τὰ θαυμάσια ἀνάγλυφα τῶν ἀετωμάτων τῶν ναῶν, τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα κ.λ.π. Ἐπειδὴ λοιπὸν διὰ τῆς γλυπτικῆς κυρίως ἐξεφράσθη ἡ εἰδωλοατρικὴ τέχνη, δὲν ἐχρησιμοποιήθη αὐτὴ πο-

λύ από τους Χριστιανούς καλλιτέχνες. Ἄλλὰ δὲν ἀπεφεύχθη τελείως. Κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους ἐγίνοντο πολλὰ ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα παριστῶντα τὸν Χριστόν, τὴν Παναγίαν, τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον καὶ ἄλλους ἁγίους. Εἰς παλαιὰ τινὰ ἀγάλματα παρίσταται συμβολικῶς ὁ Χριστὸς ὡς καλὸς ποιμὴν μὲ τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον ἐπὶ τοῦ ὤμου ἢ ὡς Ὁρφεύς. Οἱ Ἀπόστολοι παρίστανται ὡς ρήτορες ἢ φιλόσοφοι.

Ἐπειτα μὲ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀγιογραφίας περιορίσθη πολὺ ἡ χρῆσις τῶν ἀγαλμάτων καὶ τῶν ἀναγλύφων εἰκόνων, σχεδὸν κατηργήθη, διότι ἐθεωρήθη εἰδωλολατρικὴ τέχνη. Πλὴν ὅμως ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐξηκολούθησε νὰ χρησιμοποιοῖ ἀγάλματα εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον. Εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην δὲν ἐξεβλήθη τελείως ἡ γλυπτικὴ, ἀλλὰ περιορίσθη εἰς διακοσμητικὸν ρόλον, ἥτοι πρὸς διακόσμησιν τοῦ τέμπλου καὶ τῶν κιονοκράνων καὶ ἄλλων μερῶν τοῦ ναοῦ μὲ ἀνάγλυφα σχέδια. Ἐχρησιμοποιήθη ἀκόμη εἰς τὴν τέχνην τοῦ ἐλεφαντοστοῦ, εἰς τὴν ξυλογλυπτικὴν καὶ τὴν χρυσοχοίαν. Ἐχομεν λεπτοτάτην ἐργασίαν καὶ ἐξαιρετοῦς παραστάσεις ἐπὶ ξύλου ἢ ἐλεφαντοστοῦ ἢ μετάλλου. Αὐτοὶ οἱ κλάδοι ὅμως ἀνήκουν εἰς τὴν ξυλογλυπτικὴν καὶ μεταλλουργίαν.

Ἡ βυζαντινὴ γλυπτικὴ ἔχει ἐπιτύχει ἀριστουργήματα κυρίως εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν κιονοκράνων μὲ φύλλα καὶ μορφὰς ζῶων ἐνίοτε καὶ ἀργότερον εἰς τὴν λεπτὴν κατεργασίαν τοῦ τέμπλου τοῦ ἱεροῦ. Ἀλλὰ ἡ γλυπτικὴ διακόσμησις τῶν κιονοκράνων ἐγκατελείφθη ἔνωρις καὶ ἐπεκράτησεν ἡ ἐπιφανειακὴ διακόσμησις αὐτῶν μὲ τρυπάνι καὶ χρώματα. Ἐνῶ ἡ ξυλογλυπτικὴ ἤκμασε πολὺ καὶ κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἐκτὸς τῶν τέμπλων τῶν ναῶν θλέπομεν δείγματα αὐτῆς εἰς ἱερὰ σκεύη, σταυροὺς, δίπτυχα κ.λ.π. Ἀλλὰ αὐτὰ ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τὴν μικροτεχνίαν καὶ ὄχι εἰς τὴν καθαυτὴ γλυπτικὴν.

Σύγκρισις τῆς βυζαντινῆς πρὸς τὴν γοθθικὴν τέχνην.

Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν δύο κλάδων τῆς βυζαντινῆς τέχνης, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς, θὰ ἐξετάσωμεν δι' ὀλίγων τὴν ἐξέλιξιν τῶν ναῶν εἰς τὴν Δύσειν καὶ τὴν διαφορὰν τῶν ἀπὸ τοῦς βυζαντινοῦς ναοῦς.

Εἰς τὴν Δύσειν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας, μέχρι τὸν ΙΑ' - ΙΒ' αἰῶνα, ἀκολουθεῖται παρομοία μὲ τὴν βυζαντινὴν τεχνοτροπία (τρίκλιτος βασιλική), ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν. Ἀπὸ τοῦ 1000 μ.Χ. ἐξαφανίζεται ἡ ξυλινὴ στέγη, ἐμφανίζονται τὰ σταυροθόλια (μικροὶ θόλοι μὲ διασταυρούμενα τόξα). Ἐσωτερικῶς ἔχομεν πλουσίαν ἀνάγλυφον διακόσμησιν (ρωμανικὸς ρυθμὸς 1000-1150).

Ἀπὸ τὸν 12ον αἰῶνα ἀρχίζει ὁ γοθθικὸς ρυθμὸς, ὁ ὁποῖος τελειώνει κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν (1150-1500). Οἱ ναοὶ τοῦ γοθθικοῦ ρυθμοῦ ἔχουν τεθλασμένα τόξα καμπτόμενα εἰς γωνίαν εἰς τὴν κορυφήν, πολλοὺς, λεπτοὺς καὶ ὑψηλοὺς κίονας, μὲ πολλὰς νευρώσεις, μεγάλα παράθυρα κοσμούμενα μὲ ὑάλους φερύσσας ἐγχρώμους παραστάσεις ἁγίων (vitrea). Ἐξωτερικῶς οἱ ναοὶ αὐτοὶ ἔχουν πλουσίαν διακόσμησιν καὶ ὑψηλοὺς, δευκορῦφους τρούλλους.

Τὰ τεθλασμένα τόξα, οἱ δευκορῦφοι τρούλλοι, οἱ ὑψηλοὶ κίονες μὲ τὰς πολλὰς ραβδώσεις δημιουργοῦν μίαν ἀνάτασιν καὶ ἔντονον τὸ αἶσθημα τοῦ ὑψηλοῦ. Ἐμπρὸς εἰς τὰ ὀγκώδη αὐτὰ οἰκοδομήματα, τῶν ὁποίων αἱ κορυφαὶ τείνουν νὰ τρυπήσουν τὸν οὐρανόν, ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὴν μικρότητά του, μένει ἴσως ἐκθαμβος καὶ ἐκστατικὸς, ἀλλὰ χάνεται εἰς τὸν πολυσύνθετον χῶρον καὶ δὲν αἰσθάνεται τὴν γαλήνην καὶ τὴν κατανυξιν, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ ὁ βυζαντινὸς ναός. Ὁ γοθθικὸς ναὸς τείνει πρὸς τὸ ἄπειρον, ὁ βυζαντινὸς συνδυάζει τὸ ἄπειρον μὲ τὸ πεπερασμένον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰσορροπεῖ γῆϊνα καὶ οὐράνια καὶ ἔχει ἁρμονίαν καὶ ἰσορροπία. Ἐπειτα τὰ πολλὰ ἀγάλματα κάμουν τοὺς δυτικοὺς ναοὺς

Ο ΚΑΦΕΣ, ΤΟ ΓΑΛΑΚΤΙΚΟΝ ΟΞΥ ΚΑΙ Η ΨΥΧΗ

Όταν διαβάζουμε τις «Σκέψεις» του Πασκάλ, τὰ ποιήματα του Hölderling ἢ του Σέλλεϋ, όταν ἀκούμε Σοῦμαν, εἶναι σὰν νὰ ἀκούμε τὴν φωνὴ τῆς ψυχῆς τῶν μεγάλων αὐτῶν ἀνδρῶν. Ἡ ἀγωνία τους, μετὴν θαυματουργῶ δυνάμει τοῦ λόγου ἢ τῆς μουσικῆς, μεταδίδεται μέσα μας καί, ὅπως αὐτοί, αἰσθανόμεθα στενοχωρημένοι.

Θέλετε νὰ γνωρίσετε μία ἀκόμη πιὸ βαθεῖα ἀγωνία, νὰ μὴν ἔχετε γιὰ δέκα περὶ οὐρανὸν λεπτὰ ἢ μερικὲς ὥρες τίποτε ἄλλο παρὰ σκέψεις θανάτου, δυστυχίας καὶ κινδύνου, νὰ μὴν βλέπετε τὸ μπλε χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ, νὰ δοκιμάσετε τὸ ἀντίθετο τῆς χαρᾶς τῆς ζωῆς; Κάνετε μία ἐνδοφλέβιο ἔνεσι γαλακτικοῦ ὀξέος. Ἀπὸ ἐτῶν ξέραμε ὅτι ἡ στενοχώρια ἀυξάνει τὸ ποσοστὸν τοῦ γαλακτικοῦ ὀξέος στὸ αἷμα. Οἱ ἀγχῶδεις ἄνθρωποι ἔχουν πάντοτε ποσοστὸν γαλακτικοῦ ὀξέος ἀνώτερον τοῦ μέσου ὄρου. Αὐτό, μπορεῖ νὰ νομίση κανεῖς, εἶναι ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ σώματος.

Δύο ὅμως Ἀμερικανοὶ ἐρευνηταὶ τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Οὐάσιγκτων, ὁ Pitts ὁ νεώτερος καὶ ὁ Mac Glure, ἔκαναν τὸ ἀντίστροφο πείρα-

μα. Εἰσήγαγον εἰς τὸν ὄργανισμόν φυσιο-λογικῶν ἀτόμων γαλακτικόν ὀξύ, με ἀποτέλεσμα νὰ γίνουν ἀγχῶδη. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐνέργεια τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς ψυχῆς; Ἴσως. Ἀλλὰ διερωτᾶται κανεῖς, τί θὰ συνέβαινε μετὸ ἀγχος τοῦ Πασκάλ, μετὴν μελαγχολία τοῦ Hölderling ἢ τοῦ Ἀλφιέρι, ἐὰν μετεβάλλετο τὸ ποσοστὸν τοῦ γαλακτικοῦ ὀξέος στὸ αἷμα τους; Τί εἶναι μία ψυχικὴ κατάσταση πού ἐξαρτᾶται ἀπὸ χημικὰς ἀντιδράσεις; Πῶς εἶναι ἡ ψυχὴ τῶν μεγάλων αὐτῶν ἀνδρῶν πού μᾶς ὀμιλεῖ μέσῳ τῶν ἔργων των; Πῶς εἶναι τὸ σῶμα τους μετὴν περιέργη εὐαισθησία καὶ τί σχέσι μπορεῖ νὰ ἔχη τὸ ποσοστὸν τοῦ γαλακτικοῦ ὀξέος στὸ αἷμα τους;

Ἡ συνταγὴ τοῦ Balzac.

Όσοι γνώρισαν ἀπὸ κοντὰ τὸν Balzac μᾶς δίνουν πληροφορίες σχετικὰ μετὸν τρόπο πού κατάρθωσε νὰ δημιουργήσῃ τὸ μνημειῶδες ἔργον του, τὴν «Ἀνθρώπινη Κωμῳδία». Ὁ Ἀλφόνσος Κάρο, πού ὑπῆρξε στενός του φίλος, διηγεῖται μετὰ διασκεδαστικὸν τρόπο πῶς ὁ Balzac προσ-

νὰ ὁμοιάζουσαν πρὸς μουσεῖα καὶ ὄχι πρὸς τόπους λατρείας. Τέλος ὁ σκοτεινὸς οὐρανὸς τῶν θορειῶν χωρῶν ἀφαιρεῖ πολὺ ἀπὸ τὸ κάλλος τῆς τέχνης τῶν γοθικῶν ναῶν, τοὺς κάμνει νὰ φαίνονται βαρεῖς καὶ μελαγχολικοί. Ἐνῶ τὸ ἀπλετον φῶς τῆς ἐλληνικῆς φύσεως κάμνει καὶ τὸ πλέον ἀπλοῦν ἐξωκκλήσι ὠραῖον, ἐλκυστικὸν καὶ χαρούμενον, ἀληθὲς κόσμημα τῆς περιοχῆς του.

Δὲν θέλομεν νὰ ὑποτιμῶμεν τὴν γοθικὴν τέχνην. Ἐχει ὄντως θαυμα-

στὸν μεγαλεῖον καὶ τέχνην καταπλήσουςαν τὸν θεατὴν, ὄγκον καὶ ἐπιβλητικότητα. Πολλοὶ γοθικοὶ ναοὶ εἶναι κλασσικὰ ἀριστουργήματα τέχνης. Ἀλλὰ οἱ θυζαντινοὶ ναοὶ εἶναι ὠραῖοι μετὰ ἀπλᾶ μέσα καὶ χάρις εἰς τὴν ἀπλότητά των καὶ τὴν πηγαίαν ἔκφρασιν τοῦ θρησκευτικοῦ θιώματος καὶ εἰς τὴν ἐναρμόνισίν των μετὸ κάλλος τοῦ ἐλληνικοῦ τοπίου.

ΒΑΣ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1974

πάθησε να τον κάνη να υιοθετήσει την συνταγή του. Ήταν άπλό. Κοιμόντουσαν νωρίς, ξυπνούσαν τα μεσάνυχτα και έπιναν μία καφετιέρα καφέ πολύ δυνατό. Ή έμπνευσις έρχόταν σε λίγο. Τουλάχιστον στον Balzac. Ο Άλφόνσος Κάρο κοιμόταν με τον καφέ.

Ή «Άνθρώπινη Κωμωδία» σε μία καφετιέρα; Ασφαλώς όχι, απόδειξις ο Άλφόνσος Κάρο. Έπρεπε να είναι κανείς ο Balzac για να γράψη τον Père Goriot, άφου χόρταινε καφέ. Άλλά το πρόβλημα παραμένει. Έάν πιστέψη κανείς τον ίδιο τον Balzac, χωρίς καφέ δεν θα ύπήρχε ο Père Goriot! Ο Balzac ήξερε καλά ότι αυτός ο καφές τον σκότωνε, αλλά ήξερε επίσης ότι χωρίς καφέ δεν έκανε τίποτε καλό. Όταν διαβάζωμε Balzac είναι ένας έγκέφαλος χορτασμένος από καφεΐνη που μās συναρτάζει. Γιατί ή ψυχή του είχε ανάγκη από αυτό το άλκαλοειδές για να άποκαλυφθή.

Θά μπορούσα να πολλαπλασιάσω τον αριθμό των παραδειγμάτων που θέτουν το πρόβλημα του σώματος και του πνεύματος κατά τρόπον που βάζει σε άμηχανία. Άναφέρω τον Henri Poincaré, ο όποιος έκανε τις μαθηματικές ανακαλύψεις του μία νύκτα που έμεινε άυπνος υπό την έπθρειαν καφέ. Ποιός από μās, έστω μία φορά στην ζωή του, δεν αισθάνθηκε να μεταμορφώνεται έσωτερικά από ένα πυρετό, μία μεγάλη κόπωση ή ένα ποτήρι άλκοόλ;

Πολύ γρήγορα έδωσαν άπάντησι στο έρώτημα, λέγοντας, ότι το σώμα είναι μία φυλακή και δέχεται έπιδράσεις έξωθεν. Άς δεχθώμε αυτή την μεταφορά. Έάν κάθε έπίδρασις έπι του σώματος έχη σάν έπακόλουθο την έξασθένησι ή την έκλειψι της ψυχής, όπως στην περίπτωση του άλκοόλ, το συμπέρασμα θά ήταν άπλό: θά άρκοΰσε να καταλήξωμε ότι κάθε έπίδρασις που άσκειται έμμέσως έπι της ψυχής, μέσω του σώματος, είναι κακή: διά τουτο πράγματι, και άπολύτως δικαιολογημένα, καταδικάζωμε τα ναρκωτικά. Άλλά τί να σκεφθή κανείς για την καφεΐνη του Balzac, για την νικοτίνη του Pierre Louys

που μās λείει: «Πεθαίνω από 6 έκατομμύρια τσιγάρα»;

Τί να σκεφθή κανείς για το γαλακτικό όξυ στο αίμα του Pascal; Και αυτό το όξυ ήταν ένα ναρκωτικό. Μία άπλη άλλαγή του τρόπου ζωής του (διατροφή, φυσική άσκησις κ.λ.π.), θά μπορούσε να το εξαφανίση, και μαζί με αυτό την άπέραντη άγωνία των «Σκέψεών» του. Αυτή δεν είναι μία ύπόθεσις που γίνεται στην τύχη: άρκει να διαβάση κανείς την ζωή του Gerard De Nerval και την ιστορία της κατά περιόδους τρέλλας του, για να δη την έπίδρασι της ύγεινης στο πνεΰμα του δημιουργού. Όσο ο Gerard περπατούσε το πρωϊ στην έξοχή του Βαλουά διητήρησε την πνευματική του ύγεια, όταν μετά έκανε περιπάτους στο Παρίσι, έχασε την καλή του διάθεσι, ή ισορροπία του έγινε τρέλλα και ηττοκτόνησε.

Αυτά τα έρωτήματα δεν είναι ούτε έπιπόλαια, ούτε τολμηρά. Θέτουν υπό την κρίσιμ μας την εικόνα του ανθρώπου και μās ύποχρεώνουν να σκεφθώμε ώρισμένες πολΰ λεπτές έρευνες των Άγγλων και Άμερικανών ψυχολόγων έπι της σχέσεως νοημοσύνης και φυλής.

Έδώ και μερικά χρόνια ο Άμερικανός Arthur Jensen άρχισε να δημοσιεύη στατιστικές του δείκτου νοημοσύνης λευκών και μαύρων παιδιών. Ο ίδιος άπέδειξε ότι ο μέσος δείκτης νοημοσύνης των μικρών μαύρων ήταν περίπου 85, ο μέσος Δ. Ν. των μικρών λευκών 100. Γνωρίζω ότι μία τέτοια διαπίστωσις σοκάρει. Άλλά ο άναγνώστης άς έχη ύπομονή μέχρι τέλους.

Άντέδρασαν στα συμπεράσματα του Jensen λέγοντας ότι ή κατωτερότης των μαύρων είναι μορφωτική: Οί μαύροι δεν έχουν τις ίδιες ευκαιρίες μορφώσεως, είναι πιο πτωχοί κ.λ.π. Συνέκριναν τότε τους μικρούς μαύρους της μουρζουαζίας με τους μικρούς λευκούς του ύπο-προλεταριάτου: ο δείκτης νοημοσύνης των μαύρων ήταν πάντοτε χαμηλότερος. Είπαν ότι και οί πλούσιοι μαύροι δεν τυγχάνουν του ίδιου σεβασμού στην άμερικανική κοινωνία, άρα είναι σε κατάσταση μειονεκτικότητας. Έγιναν τέστ κινητικότητας, συνεο-

γασίας και απέδειχθη ότι οι μικροί μαύροι ήταν ίσοι με τους μικρούς λευκούς σε όλα, πλην του δείκτη νοημοσύνης. Ήκολούθως εξητάσθησαν Άσιαται της κιτρίνης φυλής εκ των πλέον μειονεκτικών στρωμάτων του πληθυσμού και εύρεθη ότι είχαν δείκτη νοημοσύνης ανώτερο του Δ.Ν. των μαύρων και των λευκών.

Αυτά τα δημοσιεύματα προεκάλεσαν έντονες διαμάχες. Ένας περίφημος φυσικός ο William Shockley (Νόμπελ Φυσικής 1948), που άσχολήθηκε μετά με την Ψυχολογία, θέλησε να πιστοποιήσει και ο ίδιος τα εύρηματα του Jensen. Κατέληξε στα ίδια αποτελέσματα. Η πλέον άνησυχητική εμπειρία ήταν αυτή που απέκόμισαν στην Αυστραλία ανάμεσα στα παιδιά των αυτοχθόνων ενός χωριού ιεραποστόλων. Μερικά από αυτά τα παιδιά είχαν ένα λευκό ανάμεσα στους προγόνους τους, αλλά το άγνωσαν. Βρήκαν ότι οι άμειβες αυτόχθονες είχαν δείκτη νοημοσύνης χαμηλότερο και ότι όσα παιδιά είχαν ένα λευκό πρόγονο παρουσίαζαν υψηλότερα αποτελέσματα.

Μέχρις εδώ, όλα τα δεδομένα και όλα τα δυνατά πειράματα απέδειξαν αμετάκλητα ότι οι μαύροι έχουν δείκτη νοημοσύνης χαμηλότερο των λευκών και οι Κίτρινοι, Κινέζοι, Βιετναμέζοι και Ήπώνες έχουν υψηλότερο των λευκών. Τί σημαίνουν αυτά τα περιέργα συμπεράσματα;

Το αίμα των μεγάλων ανδρών.

Άς το πούμε άμέσως. Δεν ξέρομε τίποτε. Είναι εκτός θέματος να ανακινήσωμε επ' αυτής της βάσεως την ρατσιστική προκατάληψη. Οι Άγγλοι ψυχολόγοι ιδιαίτερος από καιρού είχαν παρατηρήσει ότι τα τέσσερα νοημοσύνης των Stanford-Binet δεν άρμόζουν εις τους Βρετανούς: μετρούν ένα τύπον νοημοσύνης τυπικά άμερικανικό.

Είναι έξ άλλου διασκεδαστικό να βλέπη κανείς ότι αυτά τα τέσσερα καταλήγουν να ταξινομούν τις ευρωπαϊκές εθνότητες κατά σειράν Δ.Ν. ενώ προορίζονται βασικά για τους Άμερικανούς. Η, με άλλα λόγια, με το σύστημα Stanford-Binet, τόσο πιο έξυπνος είναι κανείς, όσο περισσότερο ομοιάζει με το άμερικανικό ιδεώδες. Ήδιαιτέρως περιέργη είναι ή περίπτωση των Κιτρίνων που εμφανίζονται πιο Άμερικανοί από τους πραγματικούς και ύπερέχουν, διότι παρουσιάζουν ανώτερον Δ.Ν., ενώ αντίστροφως ή πολύ χαμηλή βαθμολογία Δ.Ν. των μαύρων μπορεί να έρμηνευθί ως έμφυτος αδυναμία προσαρμοστικότητος των προς τα πνευματικά ιδεώδη των Άμερικανών.

Πολλοί θα ένθυμούνται ίσως ότι ή δημιουργική μεγαλοφυία έχει πολύ χαλαρή σχέση με τον Δ.Ν. Τπάρχουν πολλά μεγάλα πνεύματα με ένα μέτριο Δ.Ν. και άνθρωποι με έκπληκτικό Δ.Ν. που δεν παράγουν τίποτε. Δεν μένει παρά το γεγονός ότι ο Δ.Ν. όπως τον μετρούν σήμερα, εάν έχει μία άβέβαιη σχέση με την πραγματική νοημοσύνη (την όποιαν μένει να καθορίσωμε), ποικίλλει αναλόγως της φυλής. Κάτι — θα λέγαμε το πνεύμα — που ανήκει στους ανθρώπους είναι ίδιον εκάστου, όπως το χρώμα του δέρματος.

Ήδου αντίμετωποι εκ νέου με το γαλακτικόν δξύ του Pascal, τον καφέ του Balzac και του Poincaré. Η νοημοσύνη ανήκει στην ψυχή μας, στο σώμα μας; Η αρχή που επίζη μέσα μας μέχρι του θανάτου, διατηρεί αυτό που ονομάζωμε νοημοσύνη όταν έλευθερώνεται από αυτόν τον κόσμο; Η χάνεται, όπως το χρώμα του δέρματος ή ή σύστασις του αίματος; Η επιστήμη μās θέτει περιέργες ερωτήσεις.

AIME MICHEL

Μετάφρασις: Μ. Ι. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ

ΕΝΑΣ ΚΟΣΜΟΣ ΚΛΕΙΣΤΟΣ

Αι εκδόσεις Gallimard εκδίδουν αυτόν τόν μήνα ένα βιβλίο του Jacques Ellul «Η Ξεχασμένη Έλπιδα», πού θέτει σέ σκληρή δοκιμασία «τήν πλάνη του κόσμου μας» και τήν μαρτυρία πού δίνουν σήμερα οί Χριστιανοί. Δέν επιδοκιμάζομε όλα τά κείμενα, αλλά συμμετέχομε εἰς τόν πόνο. Ὡς πρός τά συμπεράσματα, αὐτό τούλάχιστον πρέπει ν' ἀκουσθῆ: «Πεθαίνω ἀπό δίψα δίπλα στήν πηγῆ...».

Τό ποίημα του Villon σκιαγραφεί ἀρκετά καλά τήν κατάστασι του ἀνθρώπου τῆς Δύσεως πού εἶναι ἐξαλλος μέσα στά πλοῦτη του, γεμάτος ἀγχος μέσα στίς ἀσφαλίσεις του, ἀνήσυχος, πού δέν ἔχει πιά ἱστορία ὅταν ἐξουσιάζη τήν φύσι καί πολύ σύντομα τόν χρόνο... Γιά τόν Jacques Ellul, τὸ κλειδί αὐτῆς τῆς παραδόξου πραγματικότητος θά μπορούσε νά ἦταν ἡ πείνα καί ἡ δίψα τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ πού ἀπουσιάζει. Τὸ κενό πού ὑπάρχει μέσα μας εἶναι αὐτό τῆς σιωπῆς τοῦ Θεοῦ καί τῆς χλεύης. Ὁ σύγχρονος ἀνθρωπος γεμίζει τήν σιωπή μέ τήν φλυαρία του καί αἰσθάνεται περισσότερο ἄμωμος ἀπὸ ποτέ: ἡ μόνη δυνατὴ ἀπάντησις στήν σιωπὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ Ἐλπίδα.

Δίνουμε κατωτέρω τὸ πρῶτο τῶν ἄρθρων πού θά παρουσιάσουν στοὺς ἀναγνώστες τρεῖς τραγικὲς δοκιμασίες, ἀπὸ τίς ὁποῖες πρέπει νά περάσῃ ὁ πολιτισμὸς μας: «Ἕνας κόσμος κλειστός», «Μία Θλιμμένη Νεότης», «Ἡ διαστροφή τῶν ἀειῶν».

Ζοῦμε τὴν πείρα ἐνὸς κόσμου κλειστοῦ. Ποτὲ δέν ὑπῆρξαν τόσα ἀνοίγματα — διεισδύσεις τῆς ἐπιστήμης στά πλέον μυστηριώδη πράγματα, ἀστραποβόλες προβολὲς τῆς τεχνικῆς, διεθνοποιήσις τῆς σκέψεως, τοῦ πολιτισμοῦ, ἀνοίγμα τῶν θυρῶν τοῦ «κόσμου»... καί ποτὲ ὁ ἀνθρωπος δέν αἰσθάνθηκε τόσο τὴν φυλακὴν του, τὴν ἀπομόνωσί του, τὴν ἀδυναμία του.

Συμμετέχει στήν μεγάλη ἀνθρώπινη περικελευσία. Παρίσταται στά πρῶτα βήματα τοῦ Ἀνθρώπου στὴ Σελήνη ἀπὸ τὴν τηλεόρασι. Ἀλλὰ δέν εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἀνθρώπος, εἶναι αὐτὸς ὁ ἀνθρώπος, τοῦ ὁποῖου ἡ ὑπαρξις ἀναπτύσσεται μηχανικά, σάν μίαν διάτρητη ταινία τῶν παλαιῶν μηχανικῶν πιάνων.

Ἡ τραγωδία τοῦ ἐγκλεισμοῦ.

Μὲ τὴν ἡμέρα του ὀργανωμένη, τὸ χρόνο του τεμαχισμένον σὲ καθωρισμένα τε-

μάχια, ξεύρει ὅτι θά ἐπωφεληθῆ τῶν διακοπῶν του πού θά τοῦ προσφέρουν τὴν ψευδαίσθησι τῆς ἐλευθερίας. Ξεύρει ὅτι θά ἔχη ἐκείνη τὴν ὀρισμένη αὔξησι. Καί μπορεῖ μέσα στὸν γενικὸ προγραμματισμὸ νά κἀνῃ τὰ μικρὰ του σχέδια μέ ὅλη του τὴν ἀνεξαρτησία. Ἀλλὰ βρίσκει ὅτι αὐτὰ τὰ μικρὰ σχέδια εἶναι ἀνάλογα μ' ἐκεῖνα τῶν ἄλλων, καί ἐνῶ ὁ κάθε ἕνας νομίζει ὅτι ἀποφασίζει τελείως ἀνεξάρτητα, βρίσκομε τέσσερα ἑκατομμύρια Γάλλων στοὺς δρόμους, μέ τ' αὐτοκίνητά τους, πού εἶναι ἀτομικὸν μέσον μεταφορᾶς, τὴν ἴδια στιγμή, στοὺς ἴδιους δρόμους. Βεβαίως, ὁ κάθε ἕνας ἄμωμος του τὸ θέλησε καί τὸ διάλεξε.

Βεβαίως, ὑπάρχοντες ἄπειροι κατηγορίαι ἐπαγγελματιῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἕνας ἐλεύθερος ἀνθρώπος θά μπορέσῃ νά διελέξῃ. Περισσότερο ἀπὸ ποτὲ ἔχομε τὴν δυνατότητα νά κάνουμε αὐτὸ πού οἱ πρόγονοί μας δέν μπορούσαν νά κάνουν, νά

έποφελούμεθα από περιέργες νοοτροπίες και από έκπληκτικά αγαθά, και παρ' όλα αυτά, αυτός ο άνθρωπος αισθάνεται παγιδευμένος. Αισθάνθηκε να ξαναπέφτη έπίδευτος του ένα σκέπασμα, τή στιγμή πού ο "Άνθρωπος έσχίξε τó στερέωμα τού ουρανου. Αισθάνθηκε να κλεινη σαν μιά άμετακίνητη πόρτα, τή στιγμή πού ο κάθε ένας μπορεί να διαβλέπη τήν γλυκύτητα τού να ζή για όλους.

Είναι τελείως μάταιο να συζητήσ. Η σύγκρουσις μεταξύν τών αισιοδόξων και τών άπαισιοδόξων έχει κλείσει. Μπορούν ν' αποδείξουν στόν άνθρωπο τών συγχρόνων κοινωνιών μας ότι ποτέ οί πρόγονοί του δέν είχαν τόσα μέσα, τόσες έλευθερίες, τόση εδύτχια, εύημερία, τόσες εύκαιρίες, μακροβιότητα, καλλιέργεια, μέσα ψυχαγωγίας, άναπαύσεως, επικοινωνίας και άνταλλαγών, και όμως, δέν θα πείσετε τόν άνθρωπο τής δικής μας συγχρόνου κοινωνίας ότι ζή μέσα σ' έναν μικρό παράδεισο.

Και αρχίζει να γνωρίζη ότι δέν είναι από λάθος τού τρομερού μικροαστού (πού ο ίδιος άλλωστε έχει γίνει) και τού συστήματος τής κεφαλαιοκρατικής έκμεταλλεύσεως (τό όποιο είναι τό μόνο πού άκριβώς κατάφερε να τού παρέχη όλα αυτά...). Η κομμουνιστική ιδεολογία σβήνει — οί λάμπσει τού μαοϊσμού, τής άριστοεράς, είναι οί τελευταίες πού στέλνει μιά φωτιά πού σβήνει, και τής όποίας ξεύρουν ότι οί τελευταίοι δαυλοί φωτίζονται ξαφνικά στή μέση μιās χόβολης πού καίει στήν έστία.

Υπήρξαν μάρτυρες αυτής τής έμπειρίας. Οί ποιηται παρουσίασαν αυτή τήν αυξηση τού άπεριορίστου στό παράλογο. Άλλά δέν επρόκειτο πλέον για τό παράλογο τού Κόσμου, τής φύσεως πού μένει άπρόσιτη στόν άνθρωπο: σ' αυτή τούναντίον είχε εισδύσει, τήν είχε μετρήσει, έλέγξει, άν όχι κατανοήσει. Επρόκειτο εις τό έξής για τό παράλογο, τό δημιουργημένο από τόν άνθρωπο, στήν κοινωνία του, με τά ίδια του τά μέσα.

Ο Κιογκεγκάρντ τó είχε αισθανθῆ. Ο Κάφκα έχει έκφράσει τήν άνησυχία του γι' αυτό. Ο σουρρεαλισμός χτυπά τις θύ-

ρες του ψάχνοντας ματαιώς για μία διέξοδο. Ο Καμύ τó περιώρισε σέ μία αντίληψη, αλλά έμαρτύρησε για τόν επαναστατημένο άνθρωπο. Καί, όταν αυτό ειπώθηκε και ξαναειπώθηκε, όταν οί εδαισθητοί μάρτυρες τού κλειστου και συγχρόνως άνοικτου κόσμου, άκόμη περισσότερο κλειστου όσον ο άνθρωπος έπολλαπλασίαζε τά μέσα άνοιγματος και κυριαρχίας, είχαν προφητεύσει αυτό πού ήδη διησθάνοντο, και τό όποιο θα έξεχίνετο σαν παλλιουακό κύμα, ήλθαν οί φιλόσοφοι, στούς όποιους ο Καμύ είχε δείξει τό δρόμο.

Άλλά τό να συμπεράνωμε τό γενικευμένο παράλογο τής ζωής από τό ότι είμαστε άνίκανοι να κυριαρχήσωμε στήν εποχή μας, παρ' όλη τήν εκτίμησι πού μπορεί να έχη κανεις για τόν Καμύ, είναι παραίτησις. Τό παράλογο είναι ένα καταφύγιο, μία ασφάλεια. Σ' αυτήν τήν έμπειρία, σ' αυτήν τήν κατάστασι, κολλούν μία έτικέτα, λογικώς ικανοποιητική. Καί ή έτικέτα επιτρέπει να μην εκτιμās πλέον τήν πραγματικότητα πού υποδεικνύει. Εκτιμās τήν ίδια τήν έτικέτα, άποκρυπτογραφείς τή σημασία τής. Ζής τότε πραγματικά μέσα στό παράλογο, αλλά διερευνάς τό άνεξερεύνητο τού άπειρου, τού πολυ μακρυνου, τού υπερφυσικου, στό όποιο έξ αναγωγής προσάπτεται μία αξία. Ο Καμύ έψαχνε — μετά άπ' αυτόν ήταν ή ασφάλεια τών ψευδοαναζητήσεων.

Η φιλοσοφία τού Σάρτρ διετύπωσε τήν ανακολουθία αυτής τής προόδου μέσα στήν ίδια της τήν ανακολουθία, άκριβώς όπως ο στρουκτουραλισμός έδειξε τό σύστημα, διότι ήδη είχε κυριαρχήσει σ' αυτόν τόν κόσμο. Ο στρουκτουραλισμός δέν είναι καθόλου μία διανοητική πρόοδος, μία καλύτερα αντίληψις, αλλά ή άντανάλασις τής συγχρόνου άνθρωπίνης καταστάσεως μέσα σ' αυτήν τήν κλειστή και ώργανωμένη κοινωνία. Διά τούτο μου φαίνεται άπατηλή ή διαφορά τήν όποία οί έμπειρογνώμονες προσπαθούν να προβάλουν μεταξύν μιās μεθόδου έθνολογικής και κοινωνιολογικής άναλύσεως και ένός είδους μεταφυσικής φιλοσοφίας, τήν όποία πολλοί θα ήθελαν να έξάγουν.

Ἐκείνη ἡ ἐποχή τῶν συστημάτων.

Στὴν πραγματικότητα, ἐὰν ὁ Lévi-Strauss διετύπωσε τὴν ἀνάλυσι τῶν συστημάτων, αὐτὸ ἔγινε διότι εἶχε ἤδη προηγουμένως μία φιλοσοφία προερχομένη ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον τῆς Δύσεως τοῦ 1950. Ἡ μεταφυσικὴ του ἦταν ἡ ἀντανάκλασις τῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως, ἀπογυμνωμένης ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της, ἀπὸ τὴν τυφλὴν καὶ ἐν τούτοις ἠθελήμενη ὀργάνωσι τῶν συστημάτων. Βεβαίως, ἐφῆρμονε αὐτὴν τὴν μέθοδο γὰρ τὴ μελέτη τῶν πρωτογόνων κοινωνιῶν καὶ ὄχι τῆς δικῆς μας. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι θέμα περιστάσεως, εὐκολίας. Διότι εἶναι πραγματικότης ὅτι κάθε κοινωνία ζῆ μὲ συστήματα, ἀλλὰ ἂν αὐτὴ ἢ ἀλήθεια ἔχη καταστῆ πιεστικὴ, ἀπόλυτος, ριζικὴ καὶ πιθανῶς ἐπεξηγηματικὴ γιὰ ὅλα, αὐτὸ δὲν ἔγινε ἐκτιμώντας, μελετώντας, ἀναλύοντας πρωτόγονες κοινωνίες, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ὑφιστάμεθα, ἐν ἐπιγνώσει ἢ ὄχι, τὴν ἐπίδρασι τῆς δικῆς μας κοινωνίας. Ὁ στρουκτουραλισμὸς ἐγεννήθη ἀπὸ τὴ δική μας ἀμείλικτη τάσι ὀργανώσεως. Εἶναι χρήσιμος γιὰ τὴν ἐξήγησι τῆς κοινωνίας μας, ἀλλὰ εἶναι πολὺ δύσκολος καὶ πολυσύνθετος γιὰ νὰ τὸν προσεγγίσης, σταματᾷ, σὰν μέθοδος, ἤδη ἀπὸ τὴν πρώτη βαθμίδα, καὶ δὲν ἐξηγεῖ τὴν ἐποχὴ μας παρὰ σὰν μία μεταφυσικὴ.

Τὰ συστήματα τῆς κοινωνίας μας καθίστανται περισσότερο σκληρὰ καὶ ἀκριβῆ καί, ὅσο πῖο πολὺ γίνονται ἀποδεκτά, τόσο πῖο πολὺ ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν του χωρὶς μέλλον. Δὲν εἶναι ἡ «βόμβα», ἢ ἀπειλὴ μιᾶς παγκοσμίου καταστροφῆς, ποὺ καταστρέφει τὸ μέλλον, ἀλλὰ ἡ σκληρότης τοῦ συστήματος καὶ τῆς ὀργανώσεως. Μποροῦν νὰ ποῦν ὅτι ὁ ἄνθρωπος πλανᾶται, ὅτι π.χ. τὸ τεχνοκρατούμενο σύστημα δὲν εἶναι τόσο σκληρὸ ὅσο τὸ νομίζει, ἀλλὰ τὸ οὐσιώδες εἶναι ὅτι τὸ ζῆ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Εἶναι εἰς τὴν οὐσία πεπεισμένος ὅτι ἔνα εἶδος νέας εἰμαρμένης ἔχει γίνεῖ κατάστασις εἰς τὸν κόσμον μας, τὸ ἀκαταμάχητο παιχνίδι δυνάμεων ἐναντίον τῶν ὁποίων τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ κἀνη.

Ἐνακολουθία καὶ ἀγωνία.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἔχει κυριευθῆ ἀπὸ ἓνα ὁμοιο συναίσθημα, ἀνταποκρινόμενο σὲ δύο ἐμπειρίες προφανῶς ἀντιφατικῆς. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸ σύστημα ἀναπτύσσεται, ἢ ὀργανώσεται ὀργανώνεται καὶ λειτουργεῖ. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἔχη ἐπίγνωσι ἢ ὄχι, πολὺ λίγο ἐνδιαφέρει. Ζῆ γνωρίζοντας ὅτι τίποτε δὲν μπορεῖ, ὅτι τίποτε δὲν ἀλλάζει, ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν δυνατότητα νὰ προσεγγίση τοὺς ἀποφασιστικοὺς πυρῆνας. Σκύβει τὴν πλάτη καὶ ὑποφέρει, κατηγορεῖ ἀορίστως «κάποιους», ἐπαναστατεῖ χωρὶς ἐλπίδα: αὐτὸ τὸν ἐπιναφῆρει στὰ ἴδια. Διακηρτῆται τὴν ἀπαιτησί του γιὰ συμμετοχὴ, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἀντίθετο αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας. Ἀλλὰ ξέρεῖ ὅτι ἀκόμη κι' αὐτὸ δὲν θ' ἀλλάζε τίποτε. Τὸ μέλλον του εἶναι προδιαγεγραμμένο ἐπακριβῶς περισσότερον μέσα στὰ συστήματα, παρὰ εἰς τὰ ἄστρα. Εὐρίσκειται ἐμπροσθεν μιᾶς ἀναποδράστου ἀναγκαιότητος.

Ἀλλὰ, κατὰ πρόσωπον καὶ ἐκ τῶν ὀπισθεν, ἢ πληροφοροῖα τοῦ ρίχνει ἕκατὸν γεγονότα ἀσυνάρτητα, ἀπροσδόκητα, ποὺ μαρτυροῦν, ὅτι ὅλα προφανῶς ἀλλάζουν μὲ πολλὴ ταχύτητα, ἀδύνατον νὰ σταματήσῃ, γιὰ νὰ προσηλωθῆ, νὰ διακρίνη, νὰ κατανοήσῃ, τὸ θέαμα γιὰ τὸ ὁποῖον κατέβαλε προσπάθειες νὰ ἰδῆ, δὲν ὑπάρχει πλέον, τὰ πάντα διαδέχονται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο ἀναιτιολογητῶς. Ἡ ἀνακολουθία μοιᾶζει νὰ προηγήται σ' αὐτὴν τὴν διαδοχὴ, ἢ ἐντύπως ποὺ θγάξει εἶναι ἐνὸς κόσμου σαστισμένου, κινήτου ἀλλὰ ὄχι εὐλύγιστου, ἀκατανόητου. Διπλῆ πείρα τοῦ ἰδίου ἀνθρώπου, τὴν ἴδια στιγμή — ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἐλέγξῃ, καὶ ποὺ τὸν ὀδηγεῖ στὴν ἴδια παραίτησι ἐξ αἰτίας τῆς ἀπουσίας τοῦ μέλλοντος — εἰσάγοντάς τον σὲ μιὰ καινούργια ἀντίφασι.

Διότι εἴμεθα τοποθετημένοι στῆ θέσι, τὴν πῖο περιέργη ποὺ θὰ ἦταν δυνατόν, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ζῆ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο αὐτοῦ ποῦ, ἀντικειμενικῶς, θὰ ἔπρεπε νὰ ζῆ. Σὲ μία κοινωνία, τὴν πῖο ἀσφαλῆ ποὺ ποτὲ ὑπῆρξε, ὁ ἄνθρωπος ζῆ σὲ μία ἀβε-

βαιότητα και ένα φόβο που αυξάνουν. Σε μία κοινωνία, την πιο επιστημονική, ο άνθρωπος ζει κατά τρόπο παράλογο· σε μια κοινωνία, την πιο φιλελεύθερη, ο άνθρωπος ζει την «πίεση» και ακόμη την «καταπίεση». Ποτέ ο άνθρωπος δεν είχε τόσα μέσα να δημιουργήσει ιστορία και την ιστορία του, ποτέ δεν αισθάνθηκε τόσο συγκεκριμένος, τόσο περιορισμένος. Η τεχνοκρατία του κατασκεύασε ένα θαυμαστόν σύμπαν δυνατοτήτων και αντικειμένων. Αποδέχεται τις δυνατότητες χωρίς καν να τις αντιλαμβάνεται, και αρχίζει να φοβάται τα αντικείμενα, διότι η ζωή του δεν έχει νόημα και ο φόβος του είναι να

δη τον έαυτό του να στερηθεί αυτά τα αντικείμενα. Άλλα καθώς η μόνη δυνατή έννοια όλης του της δραστηριότητας είναι ακριβώς να προμηθεύεται περισσότερα αντικείμενα, αφού αυτή είναι η μόνη δυνατή αξία που του προσφέρει το σύστημα, εις αντίσταθμισμα της εργασίας του, αγοράζει ακατάπαυστα και αυξάνει την αγωνία του, πλημμυρισμένος καθώς είναι από τα αντικείμενα. Κόσμος κλειστός. Σύστημα. Παράλογο. Άγωνία. Είναι οι καρποί της εποχής.

JACQUES ELLUL

Απόδοση: Π. ΦΙΛΙΟΥ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΟΜΟΡΦΙΑΣ

Το νευρικό μου θήμα μελειώ,
ανάμεσα στοῦ κήπου τις βραγιές
μέ ἀγωνία για τὸ δυσπρόσιτο.

Γύρω διαλαλητές, ξεφωνητά,
αὐτοκινήτων οὐρλιαχτό,
μουλτόζας ἀγκομάχημα σὲ διάλειψη.

Ἄδύνατο νὰ ξεχωρίσεις
τὴ μελωδία τῶν πουλιῶν
μέσ' ἀπ' τὴ συστοιχία τῶν δέντρων.

Κι' ὅμως νὰ ζῆς μὲ τ' ὄνειρο
για μιὰ κρυμμένη ἀνοιξη
μπροστὰ στ' ὀλάνθιστα παρτέρια.

Τ' ἀγέρι ἐλαφροπαίξει μ' ἕναν κρίνο
—μία λευκότητα που ἀπολογιέται
τῆς ὁμορφιάς τὴν ἀφθαρσία...

Σὰν ὄνειρο ξυπνᾷ μ' ἀνάμνηση
ἀπ' τὸν λησμονημένο μας παράδεισο
ὅπου παιδιὰ ἀγνὰ εἶχαμε ζήσει.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΣΚΕΨΙΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

«ΤΟ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΝ ΣΥΜΠΑΝ»

(Δημιουργία ἢ τύχη;)

Ἡ ἑλληνικὴ βιβλιογραφία ἐπλουτίσθη ἐσχάτως ἀπὸ μίαν νέαν ἔκδοσιν ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Ἀστρονομικὸν Σύμπαν» τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Κωτσάκη, ἀκαμάτου ἐκλαϊκευτοῦ τῆς ἀρχαιοτέρας ἐπιστήμης, τῆς ἐπιστήμης τῆς Ἀστρονομίας, ἢ καὶ ἄλλως ἐπιστήμης τοῦ Σύμπαντος.

Τὸ Σύμπαν εἶναι «ἡ ἄνω πεπερασμένη ἀνευ περάτων», γεμάτος ἀπὸ συμπυκνώσεις ὕλης-σμήνης γαλαξιδῶν, γαλαξίας, ἀστέρας, ραδιοπηγῶν, ἀπὸ μεσογαλαξιακὴν ὕλην, ἀπὸ μεσοαστρικὴν ὕλην, ἀπὸ πλανήτας καὶ μεσοπλανητικὴν ὕλην. Εἰς τὸν ἡμιόριον τοῦτον ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλάχιστον σωματίον ἐνὸς μορίου τοῦ Σύμπαντος — τῆς Γῆς — περικοιμισμένος ὅμως μὲ πνεῦμα ποῦ ἔχει συγχρόνως ἐν αὐτῷ συνδυασμένες, ὅπως καὶ τὸ Σύμπαν, τὰς χαρακτηριστικὰς ιδιότητας τοῦ «ἀπεριορίστου καὶ πεπερασμένου μεγέθους»· εἶναι — θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ — καὶ αὐτὸ «τετραδιάστατον, καμπύλον καὶ κλειστὸν ἀφ' ἑαυτοῦ».

Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὅπως καὶ τὸ Σύμπαν, εἶναι πολύπλοκον καὶ ἀνεξιχνίαστον. Αἱ κοινὰ αὐταὶ ιδιότητες τοῦ Σύμπαντος καὶ τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος ὑποδεικνύουν τὴν κοινὴν προέλευσίν των, τὸν Θεόν. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὃν «πεπερασμένον δίχως πέρατα», εἶναι διαισθητικῶς ἀδύνατον νὰ συλλάβῃ εἰς τὸ σύνολον τὴν ἀπέραντον φύσιν τοῦ Θεοῦ· ἔχει ὅμως μεταξὺ ὄλων τῶν ἐμβίων ὄντων τὸ μοναδικὸν ἴσως προνόμιον νὰ τὴν θαυμάζῃ, νὰ τὴν προσκυνᾷ καὶ νὰ τὴν δοξάζῃ.

Ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Κωτσάκης ἔχει δημοσιεύσει σειρὰν ἐκλαϊκευτικῶν βιβλίων μὲ καλλιτεχνικὴν ἐμφάνισιν καὶ πλοῦτον

εἰκόνων καὶ σχημάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν δομὴν καὶ προέλευσιν τοῦ Σύμπαντος. Κοινὸν χαρακτηριστικὸν ὄλων τῶν ἐκδόσεων τούτων εἶναι ἡ γλαφυρότης καὶ ἡ σαφήνεια ἐκφράσεως τῶν φύσει δυσνοήτων ἀστρονομικῶν ἐνοιῶν καὶ τῶν συναφῶν θεωριῶν ποῦ ἀναπτύσσονται κατὰ τρόπον ὑποδειγματικῶς ἐπαγωγὸν εἰς σύντομον ἔκτασιν, δυναμένην εὐχερῶς καὶ εὐχαρίστως ν' ἀναγνωσθῆ ἀπὸ κάθε ἀνθρώπου, ποῦ θὰ ἠθέλεε ν' ἀναλογισθῆ, πρὸς στιγμὴν, τὴν θέσιν καὶ ἀποστολὴν του εἰς τὸ περιβάλλον τοῦτον Σύμπαν, ἢ «νὰ ἔχη μίαν γενικωτέραν θεώρησιν τοῦ παντός».

Καθηγητὴς ΑΓΓΕΛΟΣ ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΙΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΔΥΟ ΝΕΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΜΑΣ

Ἀσφαλῶς ἀποτελεῖ προσφορὰν οὐσιώδη ἢ ἐνημέρωσιν τῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Ἀκτίνων» εἰς θέματα πνευματικῶν περιεχομένου. Διότι παρέχει τὴν εὐκαιρίαν ἐπαφῆς μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὰ προβλήματα τῆς ἀνεφοδιασμοῦ καὶ τονώσεως διὰ τὸ ἔργον τὸ ὅποιον ὁ καθένας ἐπιτελεῖ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς δραστηριότητός του.

Δύο σύντομα, ἀλλὰ περιεκτικὰ δημοσιεύματα(*), δύο νέων μαθηματικῶν δίδουν ἀφορμὴν νὰ ὑπογραμμισθοῦν ὠρισμένα γεγονότα, τὰ ὁποῖα συμβάλλουν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν θετικῶς.

✧ ✧ ✧

Ἡ Ἑλληνικὴ Μαθηματικὴ Ἑταιρεία, πολὺ ἐπιτυχῶς ἐσκέφθη νὰ ἐορτάσῃ τὰ

(*) Μ. Κασιοῦρα, Γυμνασιάρχου - Μαθηματικοῦ: Κωνστ. Καραθεοδωρῆ (1873-1973), Ἀθήναι 1973.

καὶ Κ. Μαυρομάτη, Μαθηματικοῦ: Ἡ ἀστρονομία τοῦ Ἀριστοτέλη, Ἀθήναι 1973.

100 χρόνια από της γεννήσεως του διασήμου "Ελληνος μαθηματικού Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή δι' ειδικού Συμποσίου το όποιον έγινε τόν παρελθόντα Σεπτέμβριον ἐν Ἀθήναις. Διακεκριμένοι μαθηματικοὶ ἀπὸ ὅλων τὸν κόσμον μαζί με "Ελληνας συναδέλφους των κατέθεσαν διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ τιμωμένου καὶ συγχρόνως παρουσίασαν πολλές πρωτοτύπους ἐργασίας ἀφιερωμένας εἰς τὸν ἐκλιπόντα "Ελληνα σοφόν.

Ὁ κ. Κασιούρας εἰς τὸ δημοσίευσμά του ἐκθέτει κατὰ τρόπον περιεκτικὸν ἀλλὰ πλήρη, τὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ, ἔθνικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἔργου τοῦ Κ. Καραθεοδωρή. «Ὁ Κ. Καραθεοδωρῆ, γράφει, καίτοι ἐγεννήθη, ἀνετράφη, ἐσπούδασε καὶ σχεδὸν ἐζησεν ἐκτὸς τῶν συνόρων τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας, ἢ ἀγάπη του πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τοὺς συμπατριώτας του "Ελληνας καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὰ ἑλληνικὰ ζητήματα καὶ τοὺς "Ελληνας, ἦσαν τόσον πηγαῖα καὶ τόσον μεγάλα, ὥστε δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολή, ἂν προβληθῆ ὡς παράδειγμα πρὸς μίμησιν, ἐνδιαφέροντος καὶ φροντίδος διὰ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Ἡ οἰκογενειακὴ του ἀνατροφή καὶ μόρφωσις ἦσαν καθαρῶς ἑλληνοπρεπεῖς».

Ὁ Κ. Καραθεοδωρῆ ἦτο διεθνῶς γνωστός, διότι θεωρεῖται ὡς ἓνας ἐκ τῶν τεσσάρων ἢ πέντε μεγάλων μαθηματικῶν τοῦ κόσμου, τῶν τελευταίων δεκαετιῶν. Ἐκλήθη τρίς ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος νὰ προσφέρῃ καὶ προσέφερεν τὰς ὑπηρεσίας του διὰ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς Ἀνωτάτης Παιδείας, ἂν καὶ πολλὰ ἐξ ὧν προέτεινε δὲν ἐφηρμόσθησαν. Ἐνδιαφέρετο ἰδιαίτερος καὶ ἐβοήθη πολὺ τοὺς "Ελληνας σπουδαστὰς ἐν Γερμανίᾳ πολλοὶ τῶν ὁποίων κατέλαβαν ἀνωτάτας θέσεις εἰς Πανεπιστήμια, Ἑρευνητικὰ Κέντρα καὶ κρατικούς Ὄργανισμούς. Κατὰ τὰς ἐπισκέψεις του δὲ εἰς Ἡνωμ. Πολιτείας Ἀμερικῆς εὗρισκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρακολουθῆ καὶ τὸνώνη τὰς προόδους τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς ἄλλας δραστηριότητας.

Αἱ «Ἀκτῖνες», ἐξ ἀφορμῆς τοῦ θανάτου ἔγραφον (1950, σ. 186) μεταξύ ἄλλων: «... Καὶ ὁ θάνατος τοῦ "Ελληνος σοφοῦ, ἀπετέλεσεν ἀπώλειαν ὄχι μόνον διὰ τὴν

ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἐν γένει πνευματικὸν καὶ εἰδικώτερον τὸν χριστιανικὸν ἀγῶνα, καὶ εἰς τὸν ὅποιον ἡ συμβολὴ του ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἀνεκτίμητος».

Ἀξίζει νὰ ἀναφερθῆ καὶ τὸ ἀκόλουθον μικρὸν, ἀλλὰ χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον. Τὸ διηγεῖται ἀξιόπιστος φίλος, αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος. Ὅλιγα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου του εἰς ἓνα τράμ τοῦ Μονάχου μερικοὶ "Ελληνες νέοι, προφανῶς σπουδασταί, συνεζήτουν ζωηρὰ εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον τῆς συζητήσεως ἦτο τὰ γνωστὰ ἀναμασθήματα ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι, ἐπειδὴ ἔμαθαν ὀλίγα κολλυβογράμματα, νομίζουσιν ὅτι πρέπει νὰ χλευάζουσιν κάθε θεῖον καὶ ἱερόν. Τότε τοὺς ἐπλησίασεν ἓνας ἡλικιωμένος κύριος, ὁ ὁποῖος μετὰ τρόπον γλυκύν, μετὰ εὐγένειαν καὶ πατρικὴν στοργὴν τοὺς συνέστησε νὰ παύσουσιν τὴν τοιαύτην συζήτησιν, ἢ ὅποια δὲν τοὺς συνιστᾷ ὡς "Ελληνας καὶ γραμματισμένους. Ἡσύχασαν ἀμέσως, διότι μερικοὶ ἀνεγνώρισαν τὸν σοφόν "Ελληνα καθηγητὴν καὶ τὸ ἐπεισόδιον ἔληξεν.

Ὁ καθηγητὴς Καραθεοδωρῆ ἐμελέτα τοὺς Λατίνους καὶ τοὺς ἀρχαίους "Ελληνας, ἐθεώρη δὲ τὴν κλασσικὴν μόρφωσιν ἀναγκαίαν διὰ κάθε ὠλοκληρωμένον ἐπιστήμονα καὶ ἄνθρωπον.

Ὁ Ἀριστοτέλης (384-322 π.Χ.) θεωρεῖται ὡς τὸ πολυμαθέστατον καὶ πολυσχιδέστατον πνεῦμα ὅλων τῶν αἰώνων. Εἰς τὰς γνώσεις του περικλείονται: Φυσικὴ, Μαθηματικά, Ἀστρονομία, Μηχανικὴ, Μετεωρολογία, Φυσιολογία, Ζωολογία, Φιλοσοφία, Λογικὴ, Ἱστορία καὶ κάθε ἄλλη ἀνθρώπινη γνῶσις. Ἐπὶ πλέον ἔκαμε κατὰ τρόπον ἐπιτυχή κατὰταξιν ὅλων τῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ κ. Μαυρομάτης εἰς τὸ δημοσίευσμά του ἀσχολεῖται μόνον μετὰ τὰς ἀπόψεις τοῦ Ἀριστοτέλους τὰς σχετικὰς μετὰ τὴν Ἀστρονομίαν. Ἡ ἰδέα τῆς δημοσιεύσεως ἦτο ἐπιτυχῆς, διότι σήμερον, εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ διαστήματος καὶ τῶν γενικευμένων ἀστρονομικῶν ἐρευνῶν, εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ μάθωμεν τὰς ἀντιλήψεις τοῦ μεγάλου

“Ελληνος σοφού ἐπάνω εἰς τὸ θέμα τοῦ Οὐρανοῦ.

Τί ἐπίστευε καὶ τί δὲν ἐπίστευεν ὁ Ἄριστοτέλης σχετικά μὲ τὰς ἀπόψεις τῆς ἐποχῆς του; Δηλαδή ποίας θεωρίας ἐδέχετο καὶ ποίας ἀπέρριπτε; Τελικός σκοπὸς εἶναι νὰ διατυπώσῃ τὰς ἰδικὰς του ἰδέας καὶ ἀντιλήψεις, διὰ τὴν σύστασιν τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ φωτὸς καὶ τῶν ἀστρων, τῆς κινήσεως τῶν ἀπλανῶν καὶ τῶν πλανητῶν, τῆς φύσεως τῶν κομητῶν κ.λ.π. “Ὅλα δὲ αὐτὰ προσφέρονται μὲ παράθεσιν περικοπῶν ἀπὸ κείμενα τοῦ Ἄριστοτέλους.

Παραθέτομεν μίαν μόνον περικοπὴν τοῦ Ἄριστοτέλους: «Ἀνάγκη πάντας τοὺς κόσμους ἐκ τῶν αὐτῶν εἶναι σωμάτων, ὁμοίους γ’ ὄντας τὴν φύσιν, ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν σωμάτων ἕκαστον ἀναγκαῖον τὴν αὐτὴν ἔχειν δύναμιν, οἷον λέγω πῦρ καὶ γῆν καὶ τὰ μεταξὺ τούτων». (Περὶ Οὐρανοῦ, 276 α 31).

Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Ἄριστοτέλους γίνεται καὶ σήμερα δεκτὴ. Ὑπάρχει ὄντως φυσικοχημικὴ ἐνότης εἰς τὸ σύμπαν.

Ἐφ’ ὅσον ὁ λόγος περὶ τοῦ Ἄριστοτέ-

λους, θὰ ἠμποροῦσε νὰ παρατεθῇ καὶ μίᾳ ἄλλῃ γενικῇ ἀποφίς αὐτοῦ.

Κατὰ τὸν Ἄριστοτέλην εἰς τὸν κόσμον παρατηροῦμεν τὴν κίνησιν καὶ τὴν μεταβολὴν. Κάθε τοιαύτη κίνησις ἔχει ἄλλην κίνησιν ὡς αἰτίαν. Οὕτω φθάνομεν εἰς μίαν ἀρχικὴν κίνησιν, ἣ ὁποία ἔχει καὶ αὕτη αἰτίαν. Αὕτη ὁμως δὲν δύναται νὰ ὑπόκηται εἰς κίνησιν ἕξωθεν καὶ μεταβολὴν. Διότι τότε θὰ ἔπρεπε νὰ προϋποθέσωμεν, ἄλλην προϋπάρχουσαν ὑψηλότεραν ἀρχὴν κ.ο.κ. Ἀναγκαζόμεθα οὕτω νὰ δεχθῶμεν μίαν ἀρχὴν ἀ κ ι ν η τ ο ν κ α ι ἀ ν α λ λ ο ι ῶ τ ο ν, ἣ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν κάθε κινήσεως καὶ ἐνεργείας. Διότι ἄλλως θὰ ἐκτραπῶμεν εἰς τὸ κενόν.

Τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ὁ Ἄριστοτέλης τὴν ὠνόμασε «πρώτην κίνησιν». Εἶναι «τὸ πρῶτον κινῶν ἀκίνητον». Αὐτὸ εἶναι ὁ Θεός, ὅστις ἀποτελεῖ αἰωνίαν, ἀμετάβλητον οὐσίαν, μὴ περιοριζομένην ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ. Εἶναι ἀνεξάρτητος καὶ αἰώνιος.

Δ. Κ.

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΥΠΟΤ

ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΤ ΕΛΕΓΧΟΤ

ΕΝΤΥΠΩΝ

Πληροφορία: κ. Κρίπταν

Τηλέφωνον: 631-016.

ΘΕΜΑ: Ἀποτέλεσμα Ἐλέγχου.

Κατὰ τὸν γενόμενον ἔλεγχον τοῦ ἰσοζυγίου χρήσεως 1970 τῆς ὑμετέρας ἐπιχειρήσεως, δὲν διεπιστώθησαν ἀθέμιτοι συναλλαγαί.

Τὸ παρὸν κείμενον εἶναι ὑποχρεωτικῶς δημοσιεύσιμον, συμφώνως τῷ ἀρθρῳ 31 τοῦ περὶ τύπου νόμου, εἰς ἅπαντα τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας ἐπιχειρήσεως ἐκδιδόμενα τυχὸν ἡμερήσια ἢ περιοδικὰ ἔντυπα.

Ὁ Πρόεδρος
Κ. Ροδόπουλος
Σύμβουλος Ἐλ. Συνεδρίου

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΣΤΟΧΑΣΤΟΥ

Ἐναζητήσεις καὶ προοπτικαὶ

Νὰ γράψω διὰ τὸν Ἰωάννην Θεοδωρακόπουλον; Εἶναι γνωστὸς εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» καὶ τὸν ἔχει ἀναφέρει ἡ στήλη μου. Νὰ ἐκθέσω τὴν ἐκτίμησιν ποῦ τοῦ τρέφουν οἱ ξένοι φιλόσοφοι καὶ τὰς τιμητικὰς διακρίσεις ποῦ τοῦ ἔχουν προσφέρει μεγάλα Πανεπιστήμια καὶ Ἀκαδημαῖα τοῦ ἐξωτερικοῦ; Θὰ ἦτο κοινὸς τόπος. Ἄπλως θὰ παρουσιάσω δύο προσφάτους ἐκδόσεις του.

«Φιλοσοφία καὶ ὑπαρξισμὸς» εἶναι τὸ ἕνα μελέτημα. Εἰς αὐτὸ ὁ σοφὸς διδάσκαλος δὲν προβαίνει εἰς ἀπλὴν ἔκθεσιν τῆς ὑπαρξιακῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ εἰς θαυτάτην κριτικὴν ἀνάλυσιν.

Καὶ ἦτο ἐνδεδειγμένος νὰ τὸ κάμῃ, διότι ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Jaspers καὶ παρηκολούθησεν ἀπὸ κοντὰ τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου νὰ διαμορφώσῃ τὰς ἰδέας του εἰς φιλοσοφικὸν σύστημα.

Ἄλλ' ὁ ὑπαρξισμὸς, κατὰ τὸν καθηγητὴν Θεοδωρακόπουλον, ἔχει ἐγγενεῖς ἀδυναμίας. Ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὰς προσωπικὰς ἀνησυχίας, τὴν μελαγχολίαν καὶ τὴν ψυχικὴν ἰδιομορφίαν τοῦ Kierkegaard καὶ ἔλαθεν ἀπ' ἀρχῆς ὑποκειμενικὸν χαρακτῆρα.

Ὅρθως λοιπὸν ὁ Ἕλληνας φιλόσοφος καὶ κατὰ τὰς προσωπικὰς ἐπαφὰς του ἀντέτεινεν εἰς τὸ θίωμα τοῦ Jaspers τὸν γόν τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἐπιτυχῶς ἔδειξε τὴν εὐρύτητα τοῦ νοῦ διὰ τὴν σύλληψιν καὶ ἀνάλυσιν τῶν προβλημάτων τῆς φιλοσοφίας. Ὁ Heidegger πάλιν ἐμελέτησε τὸ εἶναι μέσα εἰς τὴν χρονικότητα καὶ τὴν καθημερινότητά του, ὥστε «παραγνοῦρίζει ἢ παραμερίζει τὴν

στερεότητα καὶ τὴν ἀντικειμενικότητα τοῦ εἶναι».

«Γενικῶς ὁ ὑπαρξισμὸς», ἀποφαίνεται ὁ Ἕλληνας φιλόσοφος, «ὡς φιλοσοφικὴ ἀίρεση παραμέρισε τὴν ἀντικειμενικότητα, ὄχι μόνον πολλῶν ἄλλων φιλοσοφικῶν ἐννοιῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιστήμης».

«Τὸ Εἰκοσιενα καὶ ὁ σύγχρονος ἑλληνισμὸς» εἶναι συναγωγή διαλέξεων τοῦ καθηγητοῦ Θεοδωρακοπούλου. Ἐξεδόθη ἀπὸ τὰς «ἐκδόσεις φίλων» εἰς καλαίσθητον ἐμφάνισιν.

Ὅκτὼ διαλέξεις ἐπάνω εἰς τὸ ἴδιον θέμα, δι' ἄλλον ὁμιλητὴν, θὰ ἀπετέλουν ἀφόρητον ἐπανάληψιν, ἀλλὰ τὸ πρόβλημα εἰς τὴν πένναν τοῦ Θεοδωρακοπούλου λαμβάνει ἄλλην διάστασιν.

Ὁ φιλόσοφος γνωρίζει τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν. Ξέρει τὴν ἀνατομίαν καὶ τὴν θαυτέραν τῆς οὐσίαν. Τὸ παρελθὸν δὲν ἀποτελεῖ προγονολατρίαν, ἀλλ' ἔκφρασιν τῆς δημιουργικῆς ἀγωνιστικότητος τοῦ Ἕλληνοῦ. Ὁ ἑλληνισμὸς δὲν εἶναι ἀπλὴ ἔννοια, ἀλλὰ κιβωτὸς ἀξιῶν.

Ὁ καθηγητὴς Θεοδωρακόπουλος ἔχει μάτια καὶ βλέπει εἰσδυτικὰ τὴν ἀλήθειαν, ἐπισημαίνει τοὺς κινδύνους καὶ δεικνύει τὸ μέλλον καὶ τὰς δυνατότητας τοῦ συγχρόνου ἑλληνισμοῦ. Καυχᾶται ἐκεῖ ποῦ πρέπει καὶ ἀποκαλύπτει τὰ θαυτέτερα νοήματα, ὅπου ὑπάρχουν.

«Τὰ μεγάλα φανερώματα», γράφει, «τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι πολλὰ. Μέσα στὴν ἱστορία τῶν τριῶν χιλιάδων χρόνων κατορθώνει νὰ κρατιέται νέο καὶ μὲ τὰ μεγάλα ἔργα ποῦ δημιουργεῖ νὰ γίνεται ἔνδοξο καὶ ἀθάνατο. Οἱ Ἕλληνες, ὅσο παλαιὸς λαὸς κι ὂν εἶ-

μαστε, κατορθώσαμε να μείνουμε ως σήμερα νέοι και από αυτή την αιώνια νεότητα έρχονται τα μεγάλα ιστορικά φανερώματα των Έλλήνων».

Και εις άλλο σημείον αποφαίνεται: «Οί Έλληνες είχαν το μεγάλο προνόμιο της ιστορίας να παραλάβουν το πνεύμα του Χριστιανισμού, να το έρμηνεύσουν με τη φιλοσοφία τους πρώτα και έπειτα να το εκφράσουν με την τέχνη τους και να το παραδώσουν στην οικουμένη».

«Τό Είκοσιένα και ο σύγχρονος έλληνισμός» ανανεώνει την έλληνικότητά μας από τας ρίζας της.

❖ ❖ ❖

Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Γορτύνης και Άρκαδίας κ. Τιμόθεος εξέδωσεν εις πρώτον τόμον τας όμιλίας του από τόν ραδιοφωνικόν σταθμόν του Έρακλείου Κρήτης με τίτλον **Νιάτα και ζωή.**

Ο Σεβασμιώτατος κατέχει τὰ θέματα της συγχρόνου επιστήμης και φιλοσοφίας, γνωρίζει τὰς άνησυχίας τών συγχρόνων ανθρώπων και κυρίως τών νέων. Εις γλώσσαν δημοτικήν, ρέουσαν, με χρήση λογοτεχνικών εικώνων και παραδειγμάτων, με ζωντανίαν και πειθώ όμιλεί και συζητεί μαζί των.

Ο σ. έχει την ικανότητα της έπαφής με την πραγματικότητα τών συγχρόνων νέων. Ξέρει τὰ προβλήματά των, κατανοεί τὰς δυσκολίας των, οδηγεί και καθοδηγεί με πνεύμα αγάπης, με σύνεσιν και πνευματικότητα. Χωρίς συμβιβασμούς, αλλά με δύναμιν κηρύσσει την χριστιανικήν αλήθειαν έν μέσω τών συγχρόνων αναγκών.

❖ ❖ ❖

Η έκδοσις της νέας μηνιαίας έπιθεωρήσεως **Έλληνικός λόγος** άποτελεί ευχάριστον έκπληξιν. Δέν προσθέτει μίαν μονάδα εις την ύπάρχουσαν περιοδικήν έκδοτικήν κίνησιν, αλλά δίδει την έντύπωσιν σοβαράς και έπιμελημένης έπιστημονικής έργασίας.

Εις ένα τεύχος, πού έχω ύπ' όφιν μου, βλέπω να συνεργάζωνται, μεταξύ άλλων, οί καθηγηταί Δημ. Τσάκωνας και Ιωάννης Ξηροτύρης, ο Άγγελος Φουριώτης, ο Άλέξανδρος Δεληγιάννης, ο Χρήστος Θεοδωρόπουλος. Οί δύο τελευταίοι άποτελοϋν και την ψυχήν της έκδοτικής δραστηριότητας.

Η άρχή μιās προσπαθείας είναι ευχάριστος, διότι στηρίζεται εις τόν ένθουσιασμόν. Η συνέχεια άποτελεί δοκιμασίαν, διότι άποκαλύπτει τὰς δυσκολίας, οικονομικάς και έκδοτικάς. Ευχόμεθα εις τούς ύπευθύνους του περιοδικού ή συνέχεια να διατηρηή πάντοτε τόν χαρακτήρα της άρχής: να είναι γεμάτη ένθουσιασμόν, δύναμιν, έπιστήμην και έλληνικότητα.

❖ ❖ ❖

Μερικοί θεωροϋν ως ουσιώδη αίτίαν της κακοδαιμονίας της παιδείας μας την δύσκολον έλληνικήν όρθογραφίαν. Ως έπιχείρημα αναφέρουν λέξεις, τών όποιών το νόημα δέν αλλοιώνεται με όποιανδήποτε όρθογραφικήν έξεικόνισιν. Άπεναντίας, ισχυρίζονται, με την έπιμονήν εις την όρθογραφίαν οί μαθηταί καταβάλλουν δυνάμεις χωρίς λόγον και χάνουν πολύτιμον χρόνον.

Μακάρι ή μεταρρύθμισις της παιδείας ένός λαοϋ να ήτο τόσον άπλή και να συνίστατο εις την μεταρρύθμισιν μόνον τών λέξεων. Πρώτος έγώ θα εισηγούμην την κατάργησιν της ιστορικής όρθογραφίας.

Όμως νομίζω ότι το γλωσσικόν μας ζήτημα έχει λαυθασμένην τοποθέτησιν. Και οί όπαδοί της καθαρευούσης και οί θιασώται της δημοτικής πιστεύουν εις την μαγικήν δύναμιν τών λέξεων. Οί μιστρωτικοί παλαιότερα ένόμιζαν ότι θα γίνωμεν σπουδαίοι σαν τούς άρχαίους, άν χρησιμοποιήσωμεν την γλώσσαν των. Και οί ψυχαρικοί ύπεστήριζαν ότι θα αναγεννήσουν τόν νέον έλληνισμόν, άν χρησιμοποιήσουν τόν δημοτικόν λόγον, άκόμη και τόν έξεζητημένον.

Άλλ' ή αναγέννησις ένός λαοϋ δέν έξαρτάται από την όρθογραφίαν και την

ἐπιλογὴν τῶν λέξεων. Τὰ κοινωνικά προβλήματα λύονται μὲ ἀγάπην, μὲ ἰδρώτα, μὲ ἐπιμονὴν καὶ σύστημα. Ἡ ἀναγέννησις ἐπέρχεται μὲ τὴν παραδοχὴν τῶν πνευματικῶν ἀξιών καὶ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἔσω ἀνθρώπου.

Οἱ ἀφελεῖς πιστεύουν ὅτι μὲ τὴν κατάργησιν τῆς ὀρθογραφίας θὰ βελτιωθῇ ἡ παιδεία. Ἄλλὰ ἡ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς δὲν ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ τυρανῆ τὸν μαθητὴν, ἀλλὰ νὰ λογικεύῃ τὸν ἄνθρωπον. Ἡ συμμόρφωσις πρὸς τοὺς γραμματικούς καὶ συντακτικούς κανόνες ἀναπτύσσει τὴν μνήμην, τὴν συνδυαστικὴν ἰκανότητα καὶ τὴν κρίσιν τοῦ μαθητοῦ. Ὁ Hegel, ἂν ἐνθυμοῦμαι καλῶς, ὑπεστήριξε τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ, διότι δι' αὐτῶν ἀναπτύσσεται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ χρησιμότης καὶ ὁ εὐκόλος βίος δὲν ἀποτελοῦν κριτήρια μαθήσεως. Διότι τότε θὰ ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ καὶ ἡ διδασκαλία τῶν μαθηματικῶν, ἀφοῦ οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι δὲν χρησιμοποιοῦν τὴν ἀλγεβραν εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν των οὔτε λύουν ἀσκήσεις τριγωνομετρίας. Ἐν τούτοις κανεὶς δὲν ἀμφισβητεῖ τὴν ἀξίαν τῶν μαθηματικῶν, διότι ἡ ὠφέλειά των δὲν εἶναι ὕλική, ἀλλὰ μορφωτική. Τὰ μαθηματικά εἶναι εὐκαιρία νὰ σκεπτόμεθα ὀρθότερα. Πρακτικῶς ἡ ἀξία των εἶναι περιορισμένη· ἀκόμη καὶ οἱ λογισταὶ ἐγκατέλειψαν τὴν πρόσθεσιν, διότι ἔχουν τὴν ἀριθμομηχανήν.

Ἡ διδασκαλία τῆς νέας ἐλληνικῆς δὲν νοσεῖ τόσον ἀπὸ τὴν ὀρθογραφίαν, ὅσον ἀπὸ τὴν ἀγνοίαν τῆς οὐσίας τοῦ προβλήματος. Ἄν ὑποθέσωμεν ὅτι μὲ ἓνα διάταγμα καταργεῖτε τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν, οἱ νεοέλληνες δὲν θὰ γρά-

«**AKTINES**». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός.

Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», δόξ Καρύτση 14, Ἀθήναι (124), Τηλ. 3235-023.

Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατριδῆς, Παρθενῶνος 26, Ἀθήναι (402).

Συντάσσεται ἐπιμελεία τοῦ Ἰνστιτούτου Ψυχολογίας & Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Σταματόπουλος, Ἰπποκράτους 189, Ἀθήναι (708). Τιμὴ τεύχους δεχ. 10

Ἐτησίᾳ συνδρομῇ, ἑσωτερικοῦ δεχ. 100, ἑξωτερικοῦ δολλ. 7. Τόπος ἐκδόσεως: Ἀθήναι, Ἰανουάριος 1974.

Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεῖ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰομένης χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ ἐκλειοκρίσιαι δὲν θὰ δημοσιεύονται.

φου καλύτερα. Διότι εἰς τὸ σχολεῖον δὲν ἔμαθαν νὰ σκέπτονται. Δὲν ἔμαθαν ἐπίσης αὐτὸ πού σκέπτονται νὰ τὸ διατυπώνουν. Ξέρουν νὰ ρητορεύουν, ἀλλ' ὄχι νὰ ἐκφράζονται μὲ σαφῆνειαν οὔτε νὰ εὐρίσκουν τὴν οὐσίαν ἑνὸς θέματος.

Φρονῶ ὅτι τὸ γλωσσικὸν πρόβλημα τῶν νεοελλήνων εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀγνοίαν τοῦ νοήματος τῶν λέξεων καὶ εἰς τὴν σύνταξιν. Μὲ τὴν κατάργησιν τῆς ὀρθογραφίας (δέχομαι ὅμως τὴν ἀπλοποίησιν), δὲν λύετε κανένα πρόβλημα· ἀπλῶς οἱ ἀμαθεῖς θὰ γίνουν ἀμαθέστεροι.

ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ